

Anayasalcılık Düşüncesi Bağlamında Medine Vesikası

Charter of Medina in the Context of Constitutionalism Doctrine

Cem Ümit BEYOĞLU

Akdeniz Üniversitesi, Hukuk
Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim
Dalı, Antalya, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 23.09.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 24.11.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 26.12.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Cem Ümit BEYOĞLU
E-mail: cemumitbeyoglu@gmail.com
or umitbeyoglu@akdeniz.edu.tr

Atif: Beyoğlu, Cem Ümit. "Anayasalcılık
Düşüncesi Bağlamında Medine
Vesikası". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 60/1
(Aralık 2023), 121-133.

Cite this article as: Beyoğlu, Cem Ümit.
"Charter of Medina in the Context of
Constitutionalism Doctrine". *Journal
of İlahiyat Researches* 60/1 (December
2023), 121-133.

Content of this journal is licensed under
a Creative Commons Attribution-
NonCommercial-NoDerivatives 4.0
International License.

ÖZ

Modern dünyada Anayasalcılık düşüncesinin siyasi iktidarın sınırlandırılması ve insan haklarının güvence altına alınması şeklinde iki temel işlevinin bulunduğu herhangi bir şüphe yoktur. Buna karşın iktidarın sınırlandırılmasının netice bakımından insan haklarına olumlu etkilerinin olacağını da söylemek mümkündür. Medine Vesikası, İslam tarihinin en önemli belgelerinden biri olma özelliğine sahiptir. İslam dininin peygamberi Hz. Muhammed'in Medine'ye hicret ettikten sonra, şehirde yaşayan farklı din, kültür ve ırktan insanlar arasında birlik, barış ve adaletin sağlanması için kabul edilen bir vesikadır. Anayasa, devletin işleyişini ve yetki dağılımını düzenlemektedir. Medine Vesikası'nda, şehir devletinin idari, yargısal ve askeri işleyişine dair kurallar yer almaktadır. Medine Vesikası'nda, şehir devletinin üyelerinin can, mal, din, vicdan gibi temel haklarına saygı gösterilmesi istenmiştir. Ayrıca farklı din ve kültürlerle mensup insanların kendi geleneklerine göre yaşamalarına izin verilmiştir. Medine Vesikası'nda da şehir devletinin üyelerinin birbirleriyle ve Peygamber ile karşılıklı olarak bazı haklarını devrettikleri görülmektedir. Medine Vesikası'nın tarihte bilinen ilk yazılı Anayasa olduğu dahi ileri sürülmektedir. Bu çalışmada Anayasa hukuku bağlamında Medine Vesikası'nın Anayasal niteliği ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Anayasalcılık Düşüncesi, Medine Vesikası, İnanç Özgürlüğü, Uzlaşma.

ABSTRACT

Undoubtedly, in the modern world, the doctrine of Constitutionalism has two fundamental functions: limiting political power and guaranteeing human rights. On the other hand, it is possible to say that limiting the power will ultimately have positive effects on human rights. The Charter of Medina is one of the most important documents in Islamic history. It is a document accepted to ensure unity, peace, and justice among people of different religions, cultures, and races living in the city after Prophet of Islam Muhammad migrated to Medina. The Constitution regulates the functioning of the state and the distribution of powers. The Charter of Medina contains rules regarding the administrative, judicial, and military functioning of the city-state. In the Charter of Medina, the basic rights of the members of the city-state such as life, property, religion, and conscience were requested to be respected. In addition, people from different religions and cultures were allowed to live according to their own traditions. In the Charter of Medina, it is seen that the members of the city-state mutually transferred some of their rights to each other and to the Prophet. It is even claimed that the Charter of Medina is the first known written Constitution in history. In this study, the Constitutional nature of the Charter of Medina will be discussed in the context of Constitutional law.

Keywords: Consensus, Freedom of Belief, Islamic Law, The Charter of Medina, The Doctrine of Constitutionalism.

GİRİŞ

Medine Vesikası,¹ İslam tarihinin en önemli belgelerinden biri olma özelliğine sahiptir. İslam dininin peygamberi Hz. Muhammed'in Medine'ye hicret ettikten sonra, şehirde yaşayan farklı din, kültür ve ırktan

1 Doktrinde Vesika'nın çevirilerine ait birçok metne ilişkin çalışma mevcuttur. Çalışmamızda esas alınan vesika metni için bk. Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2011), 177-182, par. 358/İ; Muhammed Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, çev. Vecdi Akyüz (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), 104-110.

insanlar arasında birlik, barış ve adaletin sağlanması için kabul edilen bir vesikadır. Medine Vesikası'nın tarihte bilinen ilk yazılı Anayasa olduğu dahi ileri sürülmektedir. Bu çalışmada Anayasa hukuku bağlamında Medine Vesikası'nın Anayasal niteliği ele alınacaktır.

Anayasa hukuku, bilindiği üzere devletin temel kurumları olan yasama, yürütme ve yargı organlarını, bu organların işleyişini ve yetkilerini, iktidar ile bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen ve bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan hukuk dalıdır. Anayasa hukuku, devletin kuruluşunu, yapısını ve işlevlerini tanımlayan yazılı veya yazısız kurallar bütünüdür. Anayasa olarak kabul etmektedir. Bu bağlamda Anayasa, devletin üstün normu olup diğer tüm hukuk kurallarının kaynağıdır.

Medine Vesikası'nın Anayasal niteliğini değerlendirebilmek için Anayasal kuralların temel özelliklerini göz önünde bulundurmak gerekir. Anayasal kuralların temel özellikleri şunlardır:

Anayasa, devletin kuruluşunu ve yapısını düzenleyen hukuk kurallarını ifade etmektedir. Medine Vesikası'nda, Hz. Muhammed'in Medine'de yaşayan Müslümanlar (Muhacir ve Ensar), Yahudiler ve müşrik Araplar arasında bir şehir devleti kurduğu ileri sürülmüştür. Vesika kapsamında Medine'de yaşayan topluluklar arasında karşılıklı hak ve sorumluluklar belirlenmiştir. Ayrıca Peygamber'in bu şehir devletinin lideri ve hakem olarak tanındığı da ifade edilmiştir.

Anayasa, devletin işleyişini ve yetki dağılımını düzenlemektedir. Medine Vesikası'nda, şehir devletinin idari, yargısal ve askeri işleyişine dair kurallar yer almaktadır. Örneğin, şehir devletinin üyeleri arasında çıkabilecek anlaşmazlıkların nasıl çözüleceği, hangi durumlarda savaşa gidileceği veya barış yapılacağı, hangi suçlara hangi cezaların verileceği gibi hususlar düzenlenmiştir.

Anayasa, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini koruma ve güvence altına alma özelliklerine sahiptir. Medine Vesikası'nda, şehir devletinin üyelerinin can, mal, din, vicdan gibi temel haklarına saygı gösterilmesi istenmiştir. Ayrıca farklı din ve kültürlere mensup insanların kendi geleneklerine göre yaşamalarına izin verilmiştir. Bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda Medine Vesikası'nın bir Anayasa olduğu ileri sürülmüştür. Medine Vesikası'nın bir Anayasa olmasının yanında, aynı zamanda bir sosyal sözleşme olduğu da belirtilmiştir. Sosyal sözleşme, toplumun üyelerinin bir arada yaşamak için bazı haklarını iktidara devrederek karşılığında güvenlik ve refah talep ettikleri bir belgeyi ifade etmektedir. Medine Vesikası'nda da şehir devletinin üyelerinin birbirleriyle ve Peygamber ile karşılıklı olarak bazı haklarını devrettikleri görülmektedir.

Sonuç olarak, Medine Vesikası'nın Anayasal niteliği, Anayasa hukuku bağlamında dikkate değerdir. Nitekim önceden de belirtildiği üzere Medine Vesikası'nın tarihte bilinen ilk yazılı Anayasa ve aynı zamanda bir sosyal sözleşme niteliği taşıdığı ileri sürülmüştür. Medine Vesikası'nın farklı din, kültür ve ırktan insanların bir arada barış ve adalet içinde yaşayabilecekleri bir model sunduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu model, geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır. Vesika'nın Anayasalılık düşüncesi² açısından incelenmesi de bu açıdan önem kazanmaktadır.

1. VESİKA DÖNEMİNDE MEDİNE'NİN TOPLUMSAL YAPISI

Medine Vesikası dönemi olan 622–623 yıllarında Medine'nin toplumsal yapısı, farklı din, kültür ve ırktan insanların bir arada yaşadığı çok kültürlü bir yapıydı. Medine, o dönemde Yesrib adıyla bilinen ve Şam ile Mekke arasında ticaret yolu üzerinde bulunan bir şehir niteliğindedeydi.³ Medine'nin üç tarafı dağlarla çevrili ve şehirde su kaynakları bol miktarda bulunmaktaydı. Bu nedenle, Medine, tarım ve hayvancılıkla uğraşan birçok kabile için cazip bir yer olma özelliğine sahipti.⁴

Medine'de yaşayan Arap toplulukları arasında en önemlileri Evs ve Hazrec kabileleriydi. Arap asıllı olan bu iki kabile, putperestlik inancına sahiptiler. Ancak, zamanla Yahudilik ve Hristiyanlık gibi tek tanrılı dinlerden de etkilenmişlerdir. Evs ve Hazrec kabileleri, Medine'nin yerli halkı olarak kabul edilmişlerdir. Bu kabileler arasında uzun yıllar süren çatışmalar meydana gelmiş ve bu çatışmalar, Peygamber'in Medine'ye hicret etmesinden sonra sona ermiştir.⁵

Hicret döneminde Medine'de ayrıca Yahudi kabileleri de yaşamaktaydı. Arap olmayan bu kabileler, daha önce Filistin'den göç etmişlerdir. En önemlileri Beni Kaynuka, Beni Nadir ve Beni Kurayza olan bu kabileler, ticaret ve zanaatla uğraşıyorlardı. Yahudi kabileleri, Evs ve Hazrec kabileleriyle ittifaklar kurmuş olmalarına rağmen Hz. Muhammed'in Medine'ye gelmesinden sonra onunla sorunlar yaşamışlardı.⁶ Nitekim doktrinde Hamidullah, Musevi asıllı Doğubilimci bir yazarın Peygamber döneminde Medine'de yaşayan Yahudilerden dolayı Yahudi Hukukunun İslam Hukukunu etkilediğini ileri sürdüğünü aktarmıştır.⁷

2 Doktrinde bazı kaynaklarda Anayasalılık düşüncesi şeklinde bir ifade kullanılmakta ise de çalışmada Anayasalılık düşüncesi ibaresi tercih edilmiştir. Özbudun, Anayasalılık düşüncesinin insan onuruna saygıya dayanan ilkeleri, bu ilkelere kaynaklanan yükümlülüklerle bağlılığı, yani temel amacının siyasi iktidarı sınırlandırarak insan hak ve özgürlüklerini korumak olduğunu ileri sürmüştür. Yazar, Anayasalılık kavramının ise bir Anayasanın metnine ve ruhuna bağlılık anlamına gelebileceğini ve bu bağlılığın da her zaman söz konusu ilkelere bağlılığı içermeyeceğini ifade etmiştir. Ergun Özbudun, *Anayasalılık ve Demokrasi* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2019), 7. dn. 1; Aynı yönde Sezgin Seymen Çebi, *Anayasalılık ve "Politik Olan"* (Ankara: Adalet Yayınları, 2021), 27. dn.

3 Said Amir Arjomand, "The Constitution of Medina: A Sociological Interpretation of Muhammad's Acts of Foundation of the Umma", *International Journal of Middle Eastern Studies* 41/4 (2009), 555; Zeynep Özkan, "Anayasa Hukukunda Bir Uzlaşma Metni Olarak Medine Vesikası", *Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 3/5 (2016), 38; Şahin Kılıç, "Anayasal Bir Belge Olarak Medine Vesikası", *Ahmet Fevzi Kibar* (Erişim 15 Eylül 2023).

4 Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, çev. Abdülaziz Hatip - Mahmud Kanık (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 38. par. 74; İlyas Akyüzöğlü, "Medine Site Devletinin Sosyo-Politik Altyapısı", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 6/11 (2016), 213; İbrahim Sarıçam, "Hz. Peygamber Dönemi", *İslam Tarihi*, haz. Eyüp Baş, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 126; Mustafa Özkan, "Medine Vesikası", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 213 (Erişim 15 Eylül 2023); Ömer Faruk Yaman, *İnsan Hakları Perspektifinden Medine Vesikası ile Magna Carta'nın Karşılaştırılması* (Ankara: Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 34; Nurdan Çiçek, "Medine Vesikası Ekseninde İslam'ın Rolü: Hakem mi, Hâkim mi?" *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birlikleri IV* (Erişim 25 Ağustos 2023), 236; Murat Akarsu, "Medine Sözleşmesi'nin Anayasallığı", *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi* 1/2 (2018), 423.

5 Akyüzöğlü, "Medine Site Devleti", 214; Hicret döneminde Medine bölgesinde yaşayan Arap toplulukları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Merzuk Grabus, *Hz. Peygamber'in Mekke Müşrikleri Dışındaki Arap Kabileleri ile Münasebetleri (Medine Dönemi)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 13-30; Şerife Nur Acar, *İslam Öncesi Medine Tarihi ve Kadının Yeri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 24-32, 45-50; Osman Kaya, *Kur'an'ın Nüzulu Sürecinde Müslümanlarla Diğer Dini Gruplar Arasındaki İlişkilerin Kur'an'a Yansımaları* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004), 23-46.

6 Arjomand, "The Constitution of Medina", 561; Ali Bulaç, "Medine Vesikası Hakkında Genel Bilgiler", *Birikim Dergisi* 38 (1992), 107; Akyüzöğlü, "Medine Site Devleti", 216; Hicret döneminde Medine bölgesinde yaşayan Yahudi toplulukları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İşıl Kaynak, *Hz. Muhammed Dönemi Medine Yahudileri ile İlişkiler (Rudolf Leszynsky'nin "Die Juden In Arabien Zur Zeit Mohammeds" Adlı Eseri Bağlamında)* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 29-52; Acar, "İslam Öncesi Medine Tarihi", 20-24, 39-45; Kaya, *Kur'an'ın Nüzulu*, 47-54; Ahmed Hussein Mohammedi Al-Isawi, *Arapça Kaynaklara Göre Hz. Muhammed Döneminde Medine Yahudileri* (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 24-47.

7 Muhammed Hamidullah, *İslam'da Devlet İdaresi*, çev. Hamdi Aktaş (İstanbul: Beyan Yayınları, 1998), 46. par. 66.

Medine'de ayrıca müşrik Araplar da bulunmaktaydı. Bunlar, Mekke'den gelen muhacirlerin akrabaları veya dostları olan kişilerdi. Muhacirler, Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul ederek Müslüman olmuşlardı. Muhacirler, Mekke'deki müşriklerin baskısı ve zulmü yüzünden Medine'ye hicret etmişlerdi.⁸ Merkezi bir otorite bulunmayan Medine'de Arap ve Yahudi kabileleri birbirinden bağımsız bir şekilde ayrı ayrı mahallelerde yaşıyorlardı. Medine'nin söz konusu şartları, şehirdeki toplumsal, siyasi ve ekonomik istikrarı zayıflatmaktaydı.⁹

Medine'nin nüfus durumuna bakıldığında toplamda yaklaşık 10 bin kişinin bölgede yaşadığı ileri sürülmüştür. Şehirde yaklaşık 4500 Yahudi, 4 bin Müşrik Arap ve 1500 Müslüman'ın yaşadığı belirtilmiştir.¹⁰

2. MEDİNE VESİKASI'NIN KABUL EDİLME SÜRECİ

2.1. Akabe Görüşmeleri

Akabe görüşmeleri, İslam tarihinde Mekke Müslümanları ile Medineliler arasında yapılan görüşmeleri ifade etmektedir. 621 yılında Medine'den gelen kişiler, Müslüman olmaya başladılar. İlk Akabe Görüşmesi bağlamında Peygamber, 621 senesindeki hac zamanında Mekke kenarında Akabe denilen yerde Medine'den gelenlerle gizlice buluşmuştur (1. Akabe Görüşmesi). Bundan sonra iki buluşma daha yapılmış, bu buluşmalarda Medineliler Müslümanlar Peygamber'i şehirlerine davet etmişler, kendisini ve İslam dinini koruyacaklarına Beyat olarak adlandırılan şekilde söz vermişlerdir. Nitekim Beyat dolayısıyla 622 yılında Mekke Müslümanları, küçük guruplar halinde Medine'ye Hicret'e başlamışlardır.¹¹

Doktrinde Rahman, Akabe görüşmelerinin ve Medine Vesikası'nın İslam siyasi düşüncesinde devletin doğuşuna kadar uzanan karşılıklı sözleşme açısından örnek teşkil ettiğini ileri sürmüştür.¹² Keskin ise Akabe görüşmelerinin Vesika'nın bir temeli niteliğinde olduğunu belirtmiştir.¹³

Akabe görüşmelerinin amacı, İslam dininin yayılmasını sağlamak ve Mekke'deki müşriklerin baskısından kurtulmaktır. Akabe görüşmeleri, İslam tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Nitekim bu görüşmeler sayesinde İslam inancı, Mekke'den Medine'ye taşınmış ve yeni bir toplum oluşturulmuştur. Ayrıca Akabe görüşmeleri, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin kabul edildiği ve ilk İslam devletinin kurulduğu olaylar olarak kabul edilmektedir.¹⁴

2.2. Kardeşlik Antlaşması (Ensar-Muhacir Dayanışması)

Kardeşlik Antlaşması, Medine'de yaşayan Müslümanlar arasında Hz. Muhammed'in önderliğinde gerçekleştirilen bir anlaşmadır. Mekke'den göç ederek Medine'ye gelen muhacirler ile Medine'nin yerli halkı olan ensar arasında kabul edilen bu antlaşma; kardeşlik, dayanışma ve yardımlaşma bağlarını güçlendirmeyi amaçlamıştır.¹⁵

Kardeşlik Antlaşması, hicretten beş ay sonra, Enes bin Malik'in evinde yapılmıştır. Peygamber, her bir muhacir ile ensar ailesini ikişer ikişer kardeş yapmıştır. Bu kardeşlik uygulamasında tarafların arasındaki ortak noktalar ve uyum da dikkate alınmıştır. Kardeş olan ailelerin birlikte çalışacakları, elde ettikleri kazancı paylaşacakları ve birbirlerinin hak ve sorumluluklarını tanıyacakları kabul edilmiştir.¹⁶

Ensar aileler, bu kardeşlik antlaşmasının gereği olarak muhacirlere büyük bir cömertlik göstermiştir. Evlerini ve mallarını muhacirlerle paylaşmış ve hatta fazla arazilerini Peygamber'e bağışlayarak onun muhacirler arasında taksim etmesini istemiştir. Peygamber de bu teklifi kabul etmiş ve muhacirlere söz konusu arazileri paylaşmıştır.¹⁷

Kardeşlik Antlaşması, İslam tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Çünkü bu antlaşma sayesinde İslam toplumu, sadece İslam kardeşliği temeli üzerine kurulmuş ve böylece kabile, kavim, ırk, kölelik-hürlik, zenginlik-fakirlik gibi sınıf esasları ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca Kardeşlik Antlaşması, İslam'ın adalet, eşitlik, merhamet ve fedakârlık gibi değerlerini yansıtmaktadır.¹⁸ Antlaşma, hicret sonrasında sıkıntı yaşayan Müslümanlar için bir çözüm olmuş ve düşmanlara karşı Medine'nin savunulması için destek sağlamıştır.¹⁹

8 Servet Armağan, "İlk Yazılı Anayasa: Medine Vesikası", *Siyer Vakfı* 109 (Erişim 15 Eylül 2023).

9 Akyüzöğlü, "Medine Site Devleti", 215-216; Hicret öncesi dönemde Medine'nin sosyal, ekonomik ve siyasi durumu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 155-161, par. 318-330; Emre Berber, "Kabile Sistemi Ekseninde Medine Vesikası ve Yeni İslam Toplumunun Sosyo-Siyasal Niteliği", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 7/26 (2016), 462-473; Yaşar Çelikkol, *Hicri Birinci Yüzyılda Medine Şehri (Fiziki, Demografik, İdari, İktisadi ve Sosyal Yapısı)* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995), 19-87; Nermin Köksal, *Hicret Dönemi Mekke'den Medine'ye Hicret Eden Muhacirler* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 55-73; Mustafa Küçükkesici, *Hicret Döneminde Medine'nin Sosyal Yapısı* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 18-138; Kaya, *Kuran'ın Nüzulu*, 5-122; Aibibula Maitkuerban, *Medinelilerin Ameli: Sosyolojik Bir Yaklaşım* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 31-39; Fethullah Zengin, *Medine'nin İslamlaşması* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 23-36; Yaman, *Medine Vesikası*, 19-21; Mustafa Özkan, *Medine Vesikası* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 24-33.

10 Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 162, par. 331-332; Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, 103; Bulaç, "Medine Vesikası", 108; İsmail Hakkı, Atçeken, "İslam Tarihinde Bir Arada Yaşama Tecrübesi (Asr-ı Saadet ve Endülüs Örneği)", *İstem Dergisi* 7/14 (2009), 48; Berber, "Kabile Sistemi", 473; Ahmet Güneş, "Medine Vesikasının İslam Hukuku Açısından Kaynak Değeri", *EKEV Akademi Dergisi* 12/34 (2008), 213; Çiçek, "Medine Vesikası", 236; Hüseyin Yılmaz, "Medine Sözleşmesi Bağlamında Birlikte Yaşama Kültürü", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/1 (2021), 243; Doktrinde şehirde 500 Müslüman bulunduğu, buna karşın muhtemelen eşler ve çocukların dâhil edildiği sayımda 1500 Müslüman olduğu iddiasının ileri sürüldüğü belirtilmektedir. Medine'deki nüfus sayımı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Tayyib Okic, "İslamiyette İlk Nüfus Sayımı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1958-1959), 11-19; Mehmet Azimli, "Hicret Sonrasında Medine'de Meydana Gelen Bazı Olaylar Üzerine Mülâhazalar", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2008), 23-24; Çelikkol, "Medine Şehri", 98; Mevlüt Koyuncu, "Medine Şehir Devleti", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi* 11/2 (2009), 94-95.

11 Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991), 135; Akyüzöğlü, "Medine Site Devleti", 212-213; Kaya, *Kuran'ın Nüzulu*, 164-165; Zengin, "Medine'nin İslamlaşması", 39-40.

12 Hafijur Rahman, "An Evaluation of the Aqabah Pledges and the Charter of Medina to the Birth of Political Authority in Islamic Political Thought", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 9/5 (2020), 3394; Koyuncu, "Medine Şehir Devleti", 90.

13 Erdoğan Keskin, "Anayasacılık Bağlamında İslami Anayasacılık Kavramı ve Medine Vesikası", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 70/3 (2021), 971.

14 Akabe görüşmeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 136-150, par. 274-303; Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, 98-102; Rahman, "Charter of Medina", 3380-3394; Ahmet El-Katip, *Çağdaş İslam Siyaset Sisteminde Anayasal Meşruiyet* (İstanbul: Mana Yayınları, 2013), 48-50; Keskin, "Medine Vesikası", 971-973; Zengin, "Medine'nin İslamlaşması", 38-55; Kaya, *Kuran'ın Nüzulu*, 164-169; Özkan, *Medine Vesikası* (2002), 17-21.

15 Koyuncu, "Medine Şehir Devleti", 92-93; Berber, "Kabile Sistemi", 474; Köksal, *Hicret Dönemi*, 233-234.

16 Maitkuerban, *Medinelilerin Ameli*, 41-42; Halit Çil, "Bir Arada Yaşama Projesi Olarak Medine Vesikası ile Hz. Peygamber'in Farklılıkları Yönetme Becerisi", *Toplum-Birey İlişiminde Ortak Değerler ve Farklılıklar Cilt II*, haz. Muhiddin Okumuşlar - Osman Zahid Çiççi (Konya: Türkiye İmam Hatipleri Vakfı Yayınları, 2020), 238; Hizmetli, *İslam Tarihi*, 144-145; Köksal, *Hicret Dönemi*, 234.

17 Berber, "Kabile Sistemi", 475; Köksal, *Hicret Dönemi*, 235; Özkan, *Medine Vesikası* (2002), 34-35.

18 Bulaç, "Medine Vesikası", 108; Azimli, "Hicret Sonrası", 30-31; Yılmaz, "Medine Sözleşmesi", 243.

19 Cumhur Demirel, "Kur'an'da Medine Ahli", *Siyer Vakfı Dergisi* 7/2 (2020), 528.

3. VESİKA'NIN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Medine Vesikası'nın tarihi önemi, İslam tarihinin ve Anayasa hukuku açısından sahip olduğu özelliklerden ileri gelmektedir. Medine Vesikası, Peygamber'in Medine'ye hicret ettiği dönemde şehirde yaşayan Müslümanlar, Yahudiler ile müşrik Araplar arasında birlik, barış ve adaleti sağlamak için hazırladığı bir metindir. Daha önce belirtildiği gibi Medine Vesikası'nın tarihte bilinen ilk yazılı Anayasa olduğu ileri sürülmektedir. Bu Vesika; farklı din, kültür ve ırktan insanların karşılıklı hak ve sorumluluklarını tanıyarak bir arada yaşayabilecekleri bir model içermektedir.²⁰ Ayrıca Medine Vesikası, bir sosyal sözleşme niteliği de taşımaktadır. Sosyal sözleşme, toplumun üyelerinin bir arada yaşamak için bazı haklarını devlete devrederek karşılığında güvenlik ve refah talep ettikleri bir anlaşmadır. Medine Vesikası, bu anlamda İslam'ın önerdiği hayatın bir yansımasıdır.

3.1. Vesika'yı Kabul Eden Toplulukların Genel Amaçları

Medine Vesikası'nı kabul eden topluluklar olan müşrik Araplar, Yahudiler ve Müslümanlar'ın genel amaçlarının ele alınması, Vesika'nın anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Medine'de yaşayan müşrik Araplar, Mekke'den gelen muhacirlerin akrabaları veya dostları olan kişilerdi. Müşrik Araplar, Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmemişlerdir. Ancak Medine'de yaşayan ensar ile iyi ilişkiler kurmuşlardır. Müşrik Araplar, Medine Vesikası'nı kabul ederek şehirdeki barış ve istikrarın korunmasını, kendi din ve geleneklerinin saygı görmesini ve savaş durumunda ensar ve muhacirlerle işbirliği yapılmasını amaçlamışlardır.²¹

Medine'de yaşayan Yahudiler, Arap olmayıp, daha önce Filistin'den göç etmiş olan kabilelerdi. Yahudiler, ticaret ve zanaatla uğraşmaktaydı ve onlar da Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmemişlerdi. Ancak Medine'de yaşayan ensar ile ittifaklar kurmuşlardır. Müşrik Araplar gibi Yahudiler de Medine Vesikası'nı kabul ederek, şehirdeki barış ve istikrarın korunmasını, kendi din ve geleneklerinin saygı görmesini, savaş durumunda ensar ve muhacirlerle işbirliği yapılmasını amaçlamışlardır.²²

Medine'de yaşayan Müslümanlar ise Mekke'den göç ederek Medine'ye gelen muhacirler ile Medine'nin yerli halkı olan Evs ve Hazrec kabilelerinden oluşuyordu. Onlar, Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmişlerdir. Müşrik Araplar ve Yahudiler gibi Müslümanlar da Medine Vesikası'nı kabul ederek şehirdeki barış ve istikrarın korunmasını amaçlamış, ayrıca İslam dininin yayılmasını, kendi hak ve sorumluluklarının tanınmasını amaçlamışlardır.²³ Doktrinde Kılıç, Vesika döneminde bölgede en iyi şekilde organize olan topluluğun Müslümanlar olduğunu ve Peygamber'in Mekke'den göçen Müslümanların şehre intibaklarını kolaylaştırmak, Medineli Müslümanlarla kaynaşmalarını hızlandırmak ve homojen bir Müslüman topluluk oluşturmak için hicretin henüz başlarında Mekke'den göçen Müslümanlar ile Medine'nin yerlisi Müslümanlar arasında kardeşlik antlaşması yaptırıldığını belirtmiştir.²⁴

Sonuç olarak Vesika'nın kabul edilmesinin temel amacının Medine'de birliği tesis etme ve Mekkelilerin saldırısına karşı şehri ortak savunma stratejisi olduğunu belirtmek gerekir.²⁵

3.2. Vesika'nın Şekli Özellikleri ve Hukuki Niteliği

Medine Vesikası, Medine'de yaşayan Müslümanlar, Yahudiler ve müşrik Araplar arasında Peygamber'in önderliğinde hazırlanan bir metindir. Bu metin, şehir devletinin kuruluşunu, yapısını, işleyişini ve şehirde yaşayan kişilerin hak ve sorumluluklarını düzenlemiştir.²⁶ Doktrinde Vesika'nın referans kaynaklarının Kur'an, Medine'nin toplumsal örf ve adetleri ile Hicret sonrası dönemde oluşan yeni toplumsal şartlar olduğu ileri sürülmüştür.²⁷ Medine Vesikası'nın içeriği şu şekilde özetlenebilir:

Medine Vesikası, 47 maddeden oluşmaktadır. Müslümanlarla ilgili hükümlerin yer aldığı ilk 23 maddelik bölüm; Müslümanların birbirlerine karşı kardeşlik, yardımlaşma, dayanışma ve adalet göstermeleri, Mekke'den gelen muhacirlerin Medine'deki ensarlarla eşit haklara sahip olmaları, her kabilenin kendi geleneğine göre hüküm vermesi, savaş durumunda birbirlerine destek vermeleri ve barış yapmak isteyenlere güvenlik sağlamaları gibi hususları düzenlemiştir.²⁸

24–47. maddeler arasında ise Yahudilerle ilgili hükümler bulunmaktadır. Bu kısımda, Yahudilerin de Müslümanlarla aynı şehir devletinin üyeleri olduğu, din ve vicdan hürriyetlerinin korunduğu, her grubun kendi geleneğine göre hüküm vermesi, savaş durumunda birbirlerine destek vermeleri ve barış yapmak isteyenlere güvenlik sağlamaları gibi hususlar yer almıştır.²⁹

Medine Vesikası'nın son maddesi olan 47. madde ise Peygamber'in bu metnin hakemliğini üstlendiğini ve Allah'ın rızasını kazanmak için hazırladığını belirtmektedir. Medine Vesikası'nın "Bismillah" ile başlaması ve Allah'ın adını sık sık anmış olması, bu metnin İslam'ın değerleriyle uyumlu olduğunu göstermektedir.³⁰

Doktrinde Berber, Vesika'nın atipik, olağanüstü ve savaşa odaklı bir sözleşme olduğunu ifade etmiştir.³¹ Doktrinde Hizmetli ise Vesika'nın İslam toplumunun teşkilatlanmasını ve "İslam Ümmeti" olarak birleşmesini sağlayan Özel Din Kardeşliği Antlaşması ve Medineli Yahudiler ile yapılan Vatandaşlık Antlaşması olduğunu ve İslam devletinin ilk yasalarını oluşturduğunu ileri sürmüştür.³²

20 Yılmaz, "Medine Sözleşmesi", 245.

21 Köksal, *Hz. Peygamber Dönemi*, 242; Ahmet Ağırakça, "Hz. Peygamber'in Döneminde Bir Yönetim Biçimi Var mıydı?", *Beyaz Tarih* (Erişim 14 Eylül 2023).

22 Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, 91; Atçeken, "İslam Tarihi", 42; Köksal, *Hz. Peygamber Dönemi*, 244; Al-Isawi, "Medine Yahudileri", 49-50; Özkan, *Medine Vesikası (2002)*, 48.

23 Bayram Doğan, vd., "Anayasa Hukuku Bağlamında Medine Vesikası", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11/1 (2021), 81; Köksal, *Hz. Peygamber Dönemi*, 244-245; Sarıçam, "Hz. Peygamber Dönemi", 126-127; Özkan, "Medine Vesikası", 213.

24 Kılıç, "Anayasal Bir Belge Olarak Medine Vesikası".

25 Akarsu, "Medine Sözleşmesi", 424; Özkan, "Uzlaşma Metni", 39.

26 Murat Şen, "Anayasal Belge Olarak Medine Sözleşmesi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6/1-2 (1998), 576-577.

27 Vesika'nın referans dayanakları olduğu ileri sürülen Kur'an, Medine'nin toplumsal örf ve adetleri ile Hicret sonrası dönemde oluşan yeni toplumsal şartlar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Kelebek, "İslam Hukuk Felsefesi Açısından Medine Vesikası", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (2000), 335-339.

28 Küçükkesici, *Medine'nin Sosyal Yapısı*, 142-148; Güneş, s. 213; Özkan, "Uzlaşma Metni", 40.

29 Al-Isawi, 50-52; Küçükkesici, *Medine'nin Sosyal Yapısı*, 148-153.

30 Özkan, "Uzlaşma Metni", 44; Kelebek, "Medine Vesikası", 343-344.

31 Berber, "Kabile Sistemi", 489.

32 Hizmetli, *İslam Tarihi*, 148.

Vesika, Arapça olarak yazılmış olup, metnin orijinal nüshası günümüze ulaşmamıştır.³³ Ancak klasik kaynaklarda Vesika'nın tam metni bulunmaktadır.³⁴

Medine Vesikasının hukuki niteliği, kimi yazarlara göre bir antlaşma, kimi yazarlara göre bir sözleşme ve kimi yazarlara göre de bir Anayasa niteliğindedir. Bu bağlamda Medine Vesikasının Anayasa hukuku bağlamında incelenerek Anayasa, Anayasal belge veya sosyal sözleşme niteliklerinin saptanması önem kazanmaktadır.³⁵

Anayasa hukuku açısından Medine Vesikasının bir Anayasa olduğunu savunanlar; Vesika'nın Medine şehir devletinin kuruluşunu, yapısını, işleyişini ve üyelerinin hak ve sorumluluklarını belirlediğini ve bu hususların da bir Anayasanın temel işlevlerinden olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca Medine Vesikasını yazılı bir belge olmasının yanında aynı zamanda sözlü bir anlaşma niteliği de taşıdığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda metnin hazırlanmasında tarafların görüşleri alınmış ve onayları sağlanmasının da Anayasanın demokratik niteliğini gösterdiği belirtilmiştir. Vesika'nın son maddesi olan 47. madde kapsamında Peygamber'in bu metnin hakemliğini üstlendiğini ve Allah'ın rızasını kazanmak için hazırladığını ifade etmektedir. Söz konusu madde doğrultusunda Vesika'nın üstün norm niteliğini gösterdiği ileri sürülmüştür.³⁶

Anayasa hukuku açısından Medine Vesikasının bir Anayasal belge olduğunu savunanlar; Vesika'nın bir Anayasa olmaktan ziyade bir antlaşma veya sözleşme mahiyetinde olduğunu ileri sürmüştür. Çünkü metin, farklı din ve kültürden gelen toplulukların ortak çıkarları doğrultusunda hazırladığı ve bu topluluklar arasında tam bir siyasi bütünlük olmadığı vurgulanmıştır. Söz konusu düşünceye göre Vesika, bir Anayasanın sahip olması gereken temel ilkeleri içermemektedir. Örneğin metinde insan haklarına, temel hak ve özgürlüklere, demokrasiye, laikliğe veya kuvvetler ayrılığına dair herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Ayrıca Vesika, tarihsel olarak belli bir döneme ve koşullara hitap etmektedir. Bu nedenle günümüzde geçerli olabilecek evrensel bir nitelik taşımamaktadır.³⁷

Anayasa hukuku açısından Medine Vesikasının bir sosyal sözleşme olduğunu savunanlar ise Vesika'nın toplumun üyelerinin bir arada yaşamak için bazı haklarını devlete devrederek karşılığında güvenlik ve refah talep ettikleri bir anlaşma olduğunu ve bunun da sosyal sözleşme teorisinin temel fikri olduğunu ileri sürmüştür. Bu bağlamda toplumun üyelerinin kendi aralarında ve devletle olan ilişkilerini düzenleyen bir metin olan Vesika, toplumun üyelerinin rızasıyla oluşturulmuştur.³⁸ İslam inancının önerdiği hayatın bir yansıması olan Vesika'nın bahsedilen yönleri, sosyal sözleşmenin demokratik ve İslami niteliğini göstermektedir.³⁹

Doktrinde Şen; devletin kuruluşu, yürütme, yargı, temel hak ve yükümlülükler, inanç özgürlüğü ve millî savunma konularına ilişkin düzenlemeleri bakımından Vesika'nın Anayasal niteliği ağır basan bir sözleşme olarak nitelendirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.⁴⁰ Keskin; Vesika'nın Anayasa olmadığını, devletin yapısı ve teşkilatının düzenlenmesinin yanında maddi anlamda Anayasal konular olan birey hak ve yükümlülüklerine ilişkin hükümler bağlamında "Anayasa benzeri" veya "Anayasal nitelikli kanun" şeklinde nitelendirilmesinin doğru olacağını belirtmiştir.⁴¹ Akarsu da Vesika'nın bir Anayasa olmadığını, buna karşın İslam dininin insana, inanca, kişilik haklarına, mal ve can güvenliğine ve ortak yaşam kültürüne bakışının bir vesikası olduğunu ifade etmiştir.⁴² Özkan ise uzlaşma metni olan Vesika'nın bir tür temel kuruluşa ilişkin siyasi sözleşme şeklinde nitelendirilebileceğini ve yeni bir Anayasa yapımına kaynak teşkil edebileceğini ileri sürmüştür.⁴³

Doktrinde el-Katip, Peygamber'in Medine'den ayrıldığında yerine bir vekil atadığını, ordular kurup zekat toplattığını, kanunlar koyup sınırlar çizdiğini ve sonuç olarak bu hususların Vesika döneminde bir devlet veya hükümet anlamına geldiğini ileri sürmüştür. Yazar, Peygamber'in Medine'deki yönetimini şura, biat ve Müslümanlarla anlaşma temelleri üzerine kurduğunu belirtmiştir.⁴⁴

3.3. Vesika ile Öngörülen Yönetim Biçimi

Doktrinde Hamidullah, Medine Vesikasını ile öngörülen yönetim biçiminin konfedere birliğin kurucu tarafları olarak adlandırdığı Mekke Muhacirler, Medineli Araplar ve Yahudilerin kurduğu Medine Şehir Devleti şeklinde olduğunu ileri sürmüştür. Yazar, ayrıca söz konusu şehir devletinin başkanının Peygamber olduğunu ve davalarını kendi arzularıyla son hâkim olarak Peygamber'e götürmeleri hariç Yahudilerin yargısal özerkliklerini koruduklarını ifade etmiştir.⁴⁵ Yazar başka bir eserinde, hak sahibi olarak gösterilen Yahudi, müşrik Araplar ile Müslüman Arapların kısmen özerk kalmalarına karşın, bazı hususlarda Peygamber'in merkezi otoritesine tabi olmalarının federal bir vasıf olduğunu ileri sürmüştür.⁴⁶

33 Vesika'nın çevirileri ve farklı kaynaklardaki maddelendirilme şekli hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, 94; Mehmet Erdem, "Medine Vesikasının Maddelendirilme Şekli ve Türkçe Çevirileri Üzerine Bazı Mülahazalar", *The Journal of Academic Social Science Studies* 5/8 (2012), 527-541; Nağihan Kocadağ, *Hız Peygamber Döneminde İslam ve Değerleri Medine Vesikasının Sosyolojik Analizi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 6-13.

34 Çil, "Medine Vesikasını", 237; Berber, "Kabile Sistemi", 462; Kelebek, "Medine Vesikasını", 339-340.

35 Vesika'nın hukuki niteliğine ilişkin farklı görüşler için bk. Arjomand, "The Constitution of Medina", 556-558; Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, 111-113; Şen, "Medine Sözleşmesi", 577-581; Keskin, "Medine Vesikasını", 977-984; Kılıç, "Anayasal Bir Belge Olarak Medine Vesikasını".

36 Muhammed Hamidullah, *Hemmam İbn Munebbih'in Sahifesi*, çev. Talat Koçyiğit (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967), 26-27; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 166-184, par. 341-358; Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, 91; Ayengin, Tevhit, *İslam ve İnsan Hakları: Hukuki Temeller ve Çağdaş Yorumlar* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2007), 75-84; Servet Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Baskı, 2015), 96, 128, 206, 225-226; Bulaç, "Medine Vesikasını", 108-114; Küçükkesici, *Medine'nin Sosyal Yapısı*, 153-155; Kaya, *Kuran'ın Nüzulu*, 174-177; Armağan, "Medine Vesikasını", 107; Hayreddin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Cilt, 2017), 156-158; Koyuncu, "Medine Şehir Devleti", 95-100; Ramazan Hurç, "Hz. Muhammed'in Müşriklerle İle Yaptığı Anlaşmalara Siyasal Bağlamda Bir Bakış", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (2001), 26-27; Yaman, *Medine Vesikasını*, 15-18; Kelebek, "Medine Vesikasını", 344-345; Mesut Mezkit, "Medine Sözleşmesi Temelli, Mekke Ruhunu Esas Alan Medeniyet Tasavvuru ve Yeni Türkiye", *Yeni Fikir Dergisi* 10/20 (2018), 10-11; Kocadağ, *Medine Vesikasını*, 97-98; Sarçam, "Hz. Peygamber Dönemi", 127; Kılıç, "Anayasal Bir Belge Olarak Medine Vesikasını", 78-84.

37 Yazar, Vesika'nın Anayasal bir belge olduğunu belirtmiş, buna karşın bir toplum sözleşmesi ve Anayasa olarak da değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Vesika'nın hukuki niteliğine ilişkin yazarların görüşleri için bk. Doğan, vd., "Anayasa Hukuku Bağlamında Medine Vesikasını", 78-84.

38 Mustafa Avcı, *Türk Hukuk Tarihi* (Konya: Atlas Akademi Yayınevi, 8. Baskı, 2019), 101; Çelikkol, "Medine Şehri", 89.

39 Doğan, vd., "Anayasa Hukuku Bağlamında Medine Vesikasını", 82; Bulaç, "Medine Vesikasını", 115; Nurullah Güngör vd., "İslam Toplumsal Sözleşmesi Üzerine Diyalektik Bir Yaklaşım", *İslam Medeniyeti Dergisi* 6/46 (2020), 111-125.

40 Şen, "Medine Sözleşmesi", 397.

41 Keskin, "Medine Vesikasını", 984-985.

42 Akarsu, "Medine Sözleşmesi", 427.

43 Özkan, "Uzlaşma Metni", 42, 47.

44 El-Katip, *Anayasal Meşruiyet*, 47-48.

45 Hamidullah, *İslam'da Devlet İdaresi*, 171, par. 269.

46 Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, 112.

Doktrinde Akyüzoğlu, modern çağın devlet yapısının (siyasi otorite - Peygamber, ülke – Medine bölgesi ve halk – Medine'deki Müslümanlar ve gayrimüslimler) tanımsal anlamda temel unsurlarını içeren bir devlet şekli öngören Medine Vesikası bağlamında kurulan devlet oluşumunun “*Medine Şehir Devleti*” veya “*Medine Site Devleti*” olarak adlandırılabilceğini belirtmiştir.⁴⁷

Doktrinde Karaman, Peygamber’in Vesika ile Medine Site Devleti’ni ve Yahudilerle bir konfederasyon kurduğunu ileri sürmüştür. Yazar, Vesika sonrası dönemde Peygamber’in hem putperestlerle hem de ehl-i kitap kafirlerle (Hristiyanlar ve Museviler) çeşitli barış antlaşmaları yaptığını ve karşılıklı ilişkiler kurduğunu ifade etmiştir.⁴⁸ Benzer şekilde Akgündüz de Vesika’nın “*Medine Site Devleti Anayasası*” şeklinde isimlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Yazar, Hicret sonrasında yazılı bir Anayasa hazırlanmasının önemli bir olay olduğunu, buna karşın Medine vatandaşlarına danışılarak ve Medine halkını teşkilatlandırma amacıyla hazırlanan Medine Anayasası’nın İslam Anayasa hukukunun tüm özelliklerini barındırmadığına dikkat çekmiştir.⁴⁹

Doktrinde Avcı, Vesika’nın Peygamber’in siyasi ve idari otoritesi altında konfederasyon şeklinde oluşturulan Medine şehir devletindeki toplulukların birbirleriyle ve yabancılarla ilişkileri ile bu toplulukların hak ve görevlerini düzenleyen önemli bir tarihi belge olduğunu ileri sürmüştür.⁵⁰ Kelebek, Vesika ile kurulan devlet şeklinin başkanlık sistemi ile yürütülen merkezi hükümetli bir konfederatif yapı olduğunu belirtmiştir.⁵¹

3.4. Vesika ile Düzenlenen Hususlar

Medine Vesikası’nda genel anlamda: Medine’de yaşayan Müslümanlar, Yahudiler ve müşrik Araplar arasında bir şehir devleti kurulması ve bu devletin üyelerinin hak ve sorumlulukları, Medine’de yaşayan her grubun kendi din ve vicdan hürriyetine sahip olması, kendi geleneğine göre hüküm vermesi, kendi mali işlerini yürütmesi, Medine’de yaşayan her grubun birbirine karşı saygı, adalet, yardımlaşma ve dayanışma göstermesi, birbirlerinin can, mal ve namusunu koruması, Medine’de yaşayan her grubun savaş durumunda birbirlerine destek vermesi, barış yapmak isteyenlere güvenlik sağlaması, dışarıdan gelecek saldırılara karşı birlikte savunma yapması ve Medine’de yaşayan her grubun Hz. Muhammed’in bu vesikanın hakemliğini üstlendiğini ve Allah’ın rızasını kazanmak için hazırladığını kabul etmesi şeklinde temel hususlar düzenlenmiştir.⁵²

Medine’de bulunan kabileler, Vesika’nın 2. maddesi uyarınca diğer insanlardan ayrı ve tek bir ümmet olarak adlandırılmıştır. Çalışma konusu bakımından önem taşıyan maddelerden biri olan 25. madde ile inanç özgürlüğü düzenlenmiştir. Vesika’nın 39. maddesi kapsamında Medine devleti olarak adlandırılan bölgenin sınırları belirlenmiştir.⁵³ Vesika’nın çeşitli maddelerinde her grubun kendi payına düşen kan diyetlerini ve savaş esirlerinin fidesini ödemekle yükümlü olduğu (3–11. maddeler), suç işleyen kişilerin himaye görmeyeceği ve belirlenen cezaların kendilerine uygulanacağı (13, 21, 22, 25, 36, 46. maddeler) öngörülmüştür. Vesika’yı kabul eden toplulukların 17, 25 ve 45. maddeler uyarınca Vesika hükümlerine uymak şartıyla yeni ittifak kurmaları da mümkündür.⁵⁴

Vesika, İslam tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Çünkü kabile, kavim, ırk, kölelik-hürlik, zenginlik-fakirlik gibi sınıf esasları ortadan kaldıran Vesika sayesinde İslam toplumu, sadece İslam kardeşliği temeli üzerine kurulmuştur. Ayrıca Vesika, İslam’ın adalet, eşitlik, merhamet ve fedakârlık gibi değerlerini de yansıtmaktadır.⁵⁵

Doktrinde, Vesika’nın Medine’deki Yahudilerin Peygamber’e ve savunduğu İslam dinine inanmamalarına rağmen Peygamber’in karizmatik otoritesini ve siyasi gücünü kabul ettiğini gösterdiği ileri sürülmüştür.⁵⁶ Akyüzoğlu da Vesika’nın kabul edilmesi sonucunda bölgede siyasi birlik tesis edildiğini ve Peygamber’in siyasi otoritesinin taraflarca kabul edildiğini belirtmiştir.⁵⁷

Vesika’nın uygulanması bağlamında Vesika’nın hükümlerinin 624 yılında tektaraflı olarak ilk defa bir Yahudi kabilesi olan Benî Kaynuka, daha sonra bir diğer Yahudi kabilesi Benî Nadir ve son olarak da Hendek Savaşı’nda Mekkelilere destek vermeye teşebbüs eden Benî Kurayza tarafından ihlal edildiği ileri sürülmüştür.⁵⁸

4. ANAYASALCILIK DÜŞÜNCESİ BAĞLAMINDA VESİKA’NIN İÇERİĞİ

4.1. Genel Olarak Anayasalcılık Düşüncesi

Anayasalcılık düşüncesi, devletin kuruluşunu, yapısını, işleyişini ve üyelerinin hak ve sorumluluklarını belirleyen yazılı veya yazısız bir metne bağlı olması ve bu metnin üstün norm niteliği taşıması anlamına gelmektedir. Anayasalcılık, devletin keyfi ve otoriter yönetimine karşı hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, temel hak ve özgürlükleri, demokrasiyi, laikliği ve kuvvetler ayrılığını savunan bir düşünce sistemidir.

47 Akyüzoğlu, “Medine Site Devleti”, 224–225; Benzer görüş için bk. Koyuncu, “Medine Şehir Devleti”, 101.

48 Karaman, *İslam Hukuku*, 283; Benzer şekilde Vesika’yı kabul eden tarafları “*konfederal üye*” şeklinde nitelendiren görüş için bk. Sarıçam, “Hz. Peygamber Dönemi”, 127.

49 Ahmet Akgündüz, *Eski Anayasa Hukukumuz ve İslam Anayasası* (İstanbul: Timaş Yayınları, 1989), 37–38.

50 Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 101.

51 Kelebek, “Medine Vesikası”, 344.

52 Ayengin, *İslam ve İnsan Hakları*, 75–84; Berber, “Kabile Sistemi”, 475–484; Hurç, “Hz. Muhammed’in Müşrikler ile Yaptığı Anlaşmalara Siyasal Bağlamda Bir Bakış”, 37; Yılmaz Ceylan, “Medine Vesikası: ‘Öteki’ne Tahammül mü Hoşgörür mü?’, *EKEV Akademi Dergisi* 85 (2021), 495–496; Özkan, “Uzlaşma Metni”, 46.

53 Koyuncu, “Medine Şehir Devleti”, 94; Çil, “Medine Vesikası”, 240–241; Ağırakça, “Hz. Peygamber’in Döneminde Bir Yönetim Biçimi Var mıydı?; Yaman, *Medine Vesikası*, 24.

54 Bulaç, “Medine Vesikası”, 115–120; Akyüzoğlu, “Medine Site Devleti”, 220–221; Çil, “Medine Vesikası”, 240–246; Keskin, “Medine Vesikası”, 976–977; Özkan, *Medine Vesikası (2002)*, 52.

55 Abdülhakim Allahdad, “Medine Vesikası ve Türkiye’de Vesikanın Ekseninde Yapılan Tartışmalar”, 8. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi - Bildiriler Kitabı - IV* (İstanbul: 2020), 125; Berber, “Kabile Sistemi”, 485.

56 Büşra Kutluay Çelik, “Medine Site Devletine Giden Süreçte Hz. Peygamber’in Başarısında Rol Oynayan Siyasal ve Sosyal Faktörler: Seçici Yakınlık Kavramı Bağlamında Sosyolojik Bir Analiz”, *İslami İlimler Dergisi* 17/2 (2022), 119.

57 Akyüzoğlu, “Medine Site Devleti”, 223; Aynı yönde Allahdad, “Medine Vesikası ve Türkiye’de Vesikanın Ekseninde Yapılan Tartışmalar”, 126.

58 Hamidullah, *Kur’an-ı Kerim*, 38–39, par. 75; Sarıçam, “Hz. Peygamber Dönemi”, 128; Benî Kaynuka Çarşısı’nda Müslüman bir kadının Yahudiler tarafından rahatsız edilmesi olayı sonrasında Müslüman ve Yahudi toplulukları arasında birkaç kişinin hayatını kaybettiği bir çatışma meydana gelmiştir. Anlaşmayı bozan ve kalelerinde savaş düzeni alan Benî Kaynuka kuşatma sonunda Peygamber’in hükümüne rıza gösterip teslim olmuş, 700 savaşçıya önce idam cezası verilmiş, daha sonra affedilip alacaklarını tahsil etmelerine ve şehirden çıkıp gitmelerine izin verilmiştir. Anlaşmayı bozan ikinci Yahudi kabilesi Benî Nadir olmuştur. Peygamber bir gün, Müslümanlarla Yahudilerin beraber ödemeleri gereken bir diyet parasını almak için Nadiroğulları’na gitmiş, bu esnada Nadiroğulları, Peygamber’i öldürmeye teşebbüs etmiştir. Uhud Gazvesi’nden altı ay sonra cereyan eden bu olay üzerine Peygamber, Nadiroğulları’nı muhasara altına almış, teslim olan Nadiroğulları Medine’den çıkarılmış ve 625 yılında Hayber’e sürgün edilmiştir. Son olarak 627 yılında Hendek Gazvesi’nde Mekkeki müşriklere destek verme teşebbüsünde bulunan Benî Kurayza da vesikayı ihlâl etmiştir. Bunlar da Sa’d b. Muâz’ın verdiği hüküm doğrultusunda cezalandırılmıştır. Özkan, “Medine Vesikası”, 215; Vesika’nın bozulması hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Özkan, *Medine Vesikası (2002)*, 76–83; Akarsu, “Medine Sözleşmesi”, 425–426.

Anayasalcılık düşüncesinin temelleri, insanlığın politik tarihi kadar eski bir arayışın ürünüdür. Antik Yunan'da Aristoteles, devletin yasalara bağlı olması gerektiğini savunmuştur. Roma'da ise hukukun evrensel ve değişmez olduğu fikri geliştirilmiştir. Orta Çağ'da ise Magna Carta (1215) gibi belgelerle kralın yetkileri sınırlandırılmış ve halkın bazı hakları tanınmıştır. Aydınlanma Çağı'nda ise Locke, Montesquieu, Rousseau gibi düşünürler Anayasacılık fikrini daha da geliştirmişlerdir. Locke, doğal haklar teorisini ortaya atmış; Montesquieu, kuvvetler ayrılığı ilkesini savunmuş; Rousseau ise sosyal sözleşme teorisini ileri sürmüştür. Bu düşünürlerin etkisiyle Amerika Birleşik Devletleri (1787) ve Fransa (1789) gibi ülkelerde ilk yazılı anayasalar ortaya çıkmıştır. Nitekim doktrinde Anayasalcılık düşüncesi Antik Çağ, Antik Roma, Orta Çağ, Feodalizm ve Modern Dönem Anayasacılığı şeklinde dönemlere ayrılabilir. Anayasalcılık düşüncesi ayrıca Alman, İngiliz, Fransız ve Amerikan Anayasacılığı şeklinde coğrafi ve tarihi şartlara göre şekillenen düşünceler şeklinde de ele alınabilmektedir.⁵⁹ Doktrinde Özbudun ise Karma Anayasa (Dengeli Anayasa) – Saf Kuvvetler Ayrılığı teorisi şeklinde iki ayrı düşünce ayrımı şeklinde değerlendirme yapmıştır.⁶⁰

Anayasalcılık düşüncesinin unsurları temel anlamda; kuvvetler ayrılığı, hukukun üstünlüğü, Anayasal insan hakları rejimi ve federalizm şeklinde ifade edilebilir. Kavramsal anlamda ise kuvvetler ayrılığı; Devletin yasama, yürütme ve yargı olarak üçe ayrılması ve bu kuvvetlerin birbirinden bağımsız ve denge içinde olması ilkesidir. Bu ilke, devletin tek elde toplanmasını ve baskıcı olmasını önlemeyi amaçlar.⁶¹

Hukukun üstünlüğü, devletin yasalara bağlı olması ve yasaların da anayasaya uygun olması ilkesidir. Bu ilke, devletin keyfi ve otoriter yönetimine karşı halkın haklarını korumayı ifade etmektedir.

Anayasal insan hakları rejimi, devletin anayasada belirlenen insan haklarına saygı göstermesi ve bu hakları ihlal etmemesi ilkesidir. Bu ilke, devletin bireylerin hayat, hürriyet ve mülkiyet gibi doğal haklarına müdahale etmesini engellemeyi gerektirmektedir.⁶² Son olarak federalizm kavramı ise devletin merkezi otorite ile yerel otoriteler arasında yetki paylaşımı yapması ilkesini içermektedir. Bu ilke de devletin tek merkezden yönetilmesini ve yerel ihtiyaçlara cevap verememesini önlemeyi amaçlamaktadır.

Doktrinde Yayla, Anayasacılık düşüncesi bağlamında öncelikle doğal insan hak ve özgürlüklerini siyasi sistemin temel ilkeleri olarak tesis etme, devlete bu hak ve özgürlüklere saygı gösterme ile hak ve özgürlüklere verilen zararları failere tazmin ettirme amacının ön planda olduğunu belirtmiştir. Yazar ayrıca, insan hak ve özgürlüklerini korumak için devlet iktidarı üzerinde istikrarlı ve sonuçları öngörülebilir sınırlandırma, söz konusu iktidar sınırlarında gerçekleştirilecek değişikliklerin demokratik şartlara uygun şekilde gerçekleştirilmesi, devletin kamu yararı için çalışmasının sağlanması ve tüm devlet organları arasındaki yetki-görev paylaşımı ve ilişkilerin değişilen güvencelere uygun şekilde düzenlenmesi şeklindeki amaçların da Anayasacılık düşüncesi kapsamında yer aldığını belirtmiştir.⁶³ Doktrinde Kaya, Anayasa kavramının da siyasi ve sosyal hayatın merkezine insanı alan, insan yapımı ve işlevsel bir dinamik kültürü ifade ettiğini vurgulamıştır.⁶⁴ Nitekim Medine Vesikası'nın Anayasal değerinin anlaşılabilmesi için modern Anayasalcılık düşüncesinin unsurları açısından değerlendirilmesi önemli olsa da bu dinamizmin de göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmalıdır. Gerçekten de Vesika'yı Anayasacılık düşüncesinin tüm unsurları açısından değerlendirip eksik unsurlar açısından Anayasal niteliğinin göz ardı edilmesi yerine, Vesika'nın düzenlendiği döneme göre ele alınması ve Anayasaların dinamik özelliğinin de dikkate alınması zorunludur.

4.2. Anayasalcılık Düşüncesi Açısından Önemli Olan Düzenlemeler

Medine Vesikası, önceden de vurgulandığı üzere Hz. Muhammed'in Medine'ye hicret ettikten sonra, şehirde yaşayan farklı din, kültür ve ırktan insanlar arasında birlik, barış ve adaleti sağlamak için hazırladığı bir metindir.⁶⁵ Medine Vesikası'nda Anayasalcılık düşüncesi açısından önemli düzenlemeler şunlardır:

Vesika, Medine'de yaşayan her grubun birbirine karşı saygı, adalet, yardımlaşma ve dayanışma göstermesini, birbirlerinin can, mal ve namusunu korumasını öngörmüştür. Bu yönüyle Vesika'nın insan haklarına, temel hak ve özgürlüklere, sosyal adalet ve dayanışmaya önem verdiği belirtilmek mümkündür. Suç işleyen kişilerin himaye görmeyeceğini ve belirlenen cezaların suç işleyen kişilere uygulanacağını düzenleyen 13 ve 22. maddelerin hukukun üstünlüğü ilkesini ifade ettiği ileri sürülmüştür. Suç işleyen kişinin sadece kendine ve ailesine zarar vermiş olacağını belirten 25-b maddesi ile birini öldüren kişinin sadece kendini ve ailesini sorumluluk altına sokacağını ve bu sorumluluktan kaçmanın haksızlık olacağını düzenleyen 36-b maddesinin suçun şahsiliği ilkesini ifade ettiği vurgulanmıştır. Vesika, Medine'de yaşayan her grubun savaş durumunda birbirlerine destek vermesini, barış yapmak isteyenlere güvenlik sağlamasını, dışardan gelecek saldırılara karşı birlikte savunma yapmasını istemiştir. Dolayısıyla Vesika'nın ulusal güvenlik ve savunma politikalarına dair ilkeler belirlediği kabul edilmelidir.⁶⁶

Doktrinde Armağan, Medine'de yaşayan insanların suç işleyen kişiye karşı olacaklarını ve herkesin elinin onun aleyhinde kalkacağını düzenleyen Vesika'nın 13. maddesinin kişi dokunulmazlığı güvencesinin bir ifadesi olduğunu ileri sürmüştür.⁶⁷

59 Alman Hukuku ve Feodalizm, Roma Hukuku, Aristotelesçilik (Karma Anayasa), Ortaçağ Anayasacılığı ve Modern Anayasalcılık (Direnme ve Rıza Kuramları, Temsil Kavramı, Uluslararası Hukuk, Cumhuriyetçilik ve Hümanizmin Gelişmesi ve Demokrasi) şeklindeki tasnif için bk. Çebi, *Anayasalcılık*, 88-131; Antik Yunan, Antik Roma, Ortaçağ, Modern Dönem, İngiliz, Fransız ve Amerikan Anayasacılığı şeklinde ayrıntılı bilgi için bk. Coşkun Can Aktan vd., "Anayasacılık Felsefesinin Temel Unsurları", *Anayasacılık*, haz. Coşkun Can Aktan (İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2022), 16-84.

60 İngiltere'de hâkim olan Karma Anayasa (Dengeli Anayasa) düşüncesi ile ABD ve Fransa'da etkili olan Kuvvetler Ayrılığı teorisi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Özbudun, *Anayasalcılık*, 15-23.

61 Anayasalcılık düşüncesinin tarihsel gelişimi ve unsurları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Charles Howard McIlwain, *Constitutionalism - Ancient and Modern* (New York: Cornell University Press, 1947), 123-148; Michael Zuckert, "Natural Rights and Modern Constitutionalism", *Northwestern Journal of International Human Rights* 2/1 (2004), par. 1-79; Çebi, *Anayasalcılık*, 285-383; Atilla Yayla, "Anayasacılık, Anayasal Demokrasi ve İdeolojiler", *Liberal Düşünce* 66 (2023), 13-22; Coşkun Can Aktan vd., "Anayasacılık Felsefesinin Temel Unsurları", *Anayasacılık*, haz. Coşkun Can Aktan (İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2022), 3-10; Semih Batur Kaya, "Hukuk Devleti, Demokrasi ve Anayasacılık Ekseninde Anayasa Yargısı ve Yargısal Aktivizm", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19/3 (2015), 355-397; Uygur Coşgun, "Dünden Bugüne Anayasacılık", *Hukuk Gündemi Dergisi* 9 (2008), 95-102.

62 Coşgun, "Anayasacılık", 97.

63 Yayla, "Anayasacılık", 15.

64 Kaya, "Hukuk Devleti", 359.

65 Güneş, "Medine Vesikası", 222.

66 Doğan, vd., "Anayasa Hukuku Bağlamında Medine Vesikası", 86-87; Allahdad, "Medine Vesikası", 126; Yaman, *Medine Vesikası*, 24-29.

67 Armağan, *Temel Hak ve Hürriyetler*, 96.

Medine Vesikası, Medine'de yaşayan her grubun kendi din ve vicdan hürriyetine sahip olmasını, kendi geleneğine göre hüküm vermesini, kendi mali işlerini yürütmesini garanti altına almıştır. Söz konusu hususlar, Vesika'nın din ve vicdan özgürlüğüne, hukukun çeşitliliğine ve mülkiyet hakkına saygı duyduğunu göstermektedir.⁶⁸ İnanç özgürlüğünün düzenlendiği 25. maddenin, farklı dinlere mensup olan kişilerin ortak ilkelere sadık kalındığı sürece başka din mensupları ile birlikte yaşama iradesinin beyanı olduğu ileri sürülmüştür.⁶⁹

Medine Vesikası'nın son maddesi olan 47. madde, önceden de belirtildiği üzere Peygamber'in Vesika uyarınca hakemliği üstlendiğini ve Vesika'nın Allah'ın rızasını kazanmak için hazırlandığını belirtmektedir. Bunun da Vesika'nın üstün norm niteliğini gösterdiği ileri sürülmüştür. Doktrinde Fendoğlu, söz konusu hüküm uyarınca herhangi bir bireyin veya kabilenin ihkak-ı hakta bulunamayacağını, son yargı merciinin Peygamber olduğunu belirtmiştir.⁷⁰

Anayasalcılık düşüncesi açısından değinilen önceki hususların ardından Medine Vesikası'nda kuvvetler ayrılığı ilkesinin tam olarak uygulanmadığı kabul edilmelidir. Çünkü Vesika'da devletin yapısı ve işleyişi hakkında çok fazla ayrıntı verilmemektedir. Ancak önceden de değinilen metnin son maddesi olan 47. madde, Peygamber'in bu metnin hakemliğini üstlendiğini belirtmektedir. Vesika bağlamında yürütme ve yargı yetkisinin Peygamber'e ait olduğu ve bu durumun da İslam hukukuna aykırı olmadığı ileri sürülmüştür. Yasama yetkisi açısından ise İslam hukuku bağlamında yasamanın kaynağı Kur'an ve Peygamber'in sünneti olduğu ve Vesika kapsamında da bunu yasatan maddeler bulunduğu göz önüne alınmalıdır. Sonuç olarak Vesika kapsamında yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin birbirinden ayrı olmadığı kabul edilmelidir.⁷¹

Medine Vesikası'nda hukukun üstünlüğü ilkesinin kısmen uygulandığı belirtilebilir. Zira Vesika'da her topluluğun kendi geleneğine göre hüküm vermesi kabul edilmiştir. Bu yönüyle Vesika kapsamında hukukun çeşitliliğine saygı duyulduğu kabul edilmelidir. Ancak Vesika'da aynı zamanda Peygamber'in hakemliğinin tanınmış olması da Peygamber'in yargısal anlamda bir otoriteye sahip olduğunu göstermektedir.⁷² Doktrinde Bulaç ise Peygamber'in hâkim değil, hakem konumunda olduğunu, buna karşın gayri müslimlerin davalarına bakma teamülünün o dönemden itibaren hukukun bir parçası olduğunu belirtmiştir.⁷³

Medine Vesikası'nda Anayasal insan hakları rejiminin kısmen uygulandığını söyleyebiliriz. Zira Vesika kapsamında her topluluğun din ve vicdan hürriyetine sahip olması, can, mal ve namusunun korunması, savaş durumunda güvenlik ve barışın sağlanması gibi bazı hak ve güvenceler tanınmıştır. Söz konusu hususlar; insan haklarına, temel hak ve özgürlüklere, sosyal adalet ve dayanışmaya önem verildiğini göstermektedir. Ancak Vesika'da kadın, köle, gayrimüslim gibi bazı grupların haklarına dair herhangi bir hüküm bulunmamasının insan haklarının evrensel ve eşitlik ilkesine uygun şekilde kabul edilmemiş olduğunu gösterdiği ifade edilmelidir.⁷⁴

Medine Vesikası'nda federalizm ilkesinin kısmen uygulandığı ifade edilebilir. Zira Vesika'da Medine'de yaşayan farklı grupların bir şehir devleti oluşturduğu ve bu devletin üyeleri olduğu belirtilmiş olması, merkezi otoritenin varlığını göstermektedir. Buna karşın Vesika'da her grubun kendi mali işlerini yürütmesi, kendi geleneğine göre hüküm vermesi gibi bazı yetkilerin yerel otoritelere bırakılmış olması da yerel otoritelerin varlığının kabul edildiğini ifade etmektedir. Doktrinde Demirci, Vesika öncesi dönemde mevcut olan kabileye dayalı toplumsal yapının hiçe sayılmadığını, buna karşın yeni yapının Yahudi kabilelerinin de dâhil edildiği siyasi ümmet üzerinden şekillendiğini ileri sürmüştür.⁷⁵ Armağan, Vesika kapsamında ümmet anlayışını öngören 2. maddenin modern dünyadaki vatandaşlık bilinciyle ilişkili olduğuna dikkat çekmiştir.⁷⁶ Akyüzoğlu, ümmet kavramının kabileyi içine alan ve kabile yapısını reddetmeyen bir üst kimlik olduğunu belirtmiştir.⁷⁷ Önceden de belirtildiği gibi doktrinde Hamidullah; hak sahibi olarak gösterilen Yahudi, müşrik Araplar ile Müslüman Arapların kısmen özerk kalmalarına karşın, bazı hususlarda Peygamber'in merkezi otoritesine tabi olmalarının federal bir vasfı olduğunu ileri sürmüştür.⁷⁸

Vesika'nın hukuki niteliğinin incelenmesi konusunda birçok çalışmasıyla öne çıkan Hamidullah, Anayasa olarak nitelendirdiği Vesika'nın İslam hayatında yeni bir dönüm noktası olduğunu, dünyevi işlerle harmanlanan manevi hususların İslam dinine özgü yeni bir özelliği ortaya çıkardığını vurgulamıştır.⁷⁹

Doktrinde Şen, Vesika'nın çeşitli hükümleri bağlamında; siyasi ümmet anlayışı ve millet unsuru (m. 1, 2 ve 3), fide ve kan diyeti şeklindeki örf ve adetler (m. 112), merkezi otorite etrafında yardım elinin birleştirilmesi (m. 13), karşılıklı yardım ve adalet (m. 16), vatan savunması ve iç güvenlik (m. 17), eşit askeri hizmet yükümlülüğü (m. 18), İslami amaç ve hedeflerin gerçekleşmesinde bireylerin müsterek yardım mecburiyeti (m. 19), canıye sığınma ve himaye hakkı tanınması yasağı (m. 22), ülke unsuru (m. 39), inanç özgürlüğü ve çokluk hukuk (m. 25), yargı-hakemlik (m. 42), millî savunma (m. 18, 24, 36, 37, 38 ve 47), mali yükümlülükler (m. 3, 12 ve 37), savaş halindeki yükümlülükler (m. 17, 23, 34, 36 ve 38), askeri yükümlülükler (m. 24, 37 ve 38), diğer yükümlülükler (m. 17, 23, 24, 36, 37, 43, 44 ve 45) şeklinde Anayasalcılık düşüncesi bağlamında önemli hususların yer aldığını ileri sürmüştür.⁸⁰

68 Ayengin, *İslam ve İnsan Hakları*, 76-77; Ayengin, *Tevhit*, "İnsan Hakları Sözleşmelerinde Din ve Vicdan Hürriyeti", *İnsan Hakları ve Din Sempozyumu*, ed. Tevhit Ayengin vd. (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, 2009), 109.

69 Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, 92; Armağan, *Temel Hak ve Hürriyetler*, 128; Akyüzoğlu, "Medine Site Devleti"; 222; Allahdad, "Medine Vesikası", 126; Çil, "Medine Vesikası", 239-240; Yılmaz, "Medine Sözleşmesi", 251.

70 Hasan Fendoğlu, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000), 115; Benzer görüş için bk. Özkan, "Uzlaşma Metni", 44-45; Armağan, "İlk Yazılı Anayasa: Medine Vesikası", 108.

71 Keskin, "Medine Vesikası", 978; Doğan, vd., "Anayasa Hukuku Bağlamında Medine Vesikası", 85-86.

72 Allahdad, "Medine Vesikası ve Türkiye'de Vesikanın Ekleninde Yapılan Tartışmalar", 125-126; Arkusu, "Medine Sözleşmesi", 425.

73 Bulaç, "Medine Vesikası", 116.

74 Keskin, "Medine Vesikası", 980-982.

75 Abdurrahman Demirci, "Medine Vesikası: Oluşum Süreci ve Zimmet Antlaşmalarına Etkisi", *İstem Dergisi* 10- 19 (2012), 259; Abdurrahman Demirci, "Batı Ansiklopedilerinde Hz. Muhammed'e Bakış (Risâletin Medine Dönemi)", *EKEV Akademi Dergisi* 22-73 (2018), 267-268.

76 Armağan, *Temel Hak ve Hürriyetler*, 206.

77 Akyüzoğlu, "Medine Site Devleti"; 223.

78 Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, 112.

79 Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 176, par. 356; Yazarın Vesika ile ilgili değerlendirmeleri için bk. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 166-184, par. 341-358; Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, 102-113.

80 Vesika hükümlerinin söz konusu ilke ve değerler açısından değerlendirilmesi için bk. Şen, "Medine Sözleşmesi", 581-595; Armağan, "İlk Yazılı Anayasa: Medine Vesikası", 109-112; Vesika hükümlerinin sosyolojik açıdan değerlendirilmesi için bk. Arjomand, "The Constitution of Medina", 564-570.

Doktrinde Doğan/Turan; adalet, inanç özgürlüğü, ülke sınırları, ülke savunması, vatandaşlık ve suçun şahsiliği gibi iktidarın sınırlandırılması ve insan hakları açısından önemli değerlerin yer aldığı Vesika'nın modern Anayasa formatına tam uymasa da maddi açıdan bir Anayasal belge niteliğinde bir sözleşme niteliğinde kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁸¹ Doktrinde Yılmaz, Vesika kapsamında yaşama hakkı, kardeşlik, komşuluk, saygı, hoşgörü, empati, inanç özgürlüğü, mülkiyet hakkına saygı, sosyal adalet, sosyal güvenlik ve insan odaklı devlet yönetimi gibi Anayasacılık düşüncesi bağlamında oldukça önem taşıyan ilke ve değerlerin yer aldığını ileri sürmüştür.⁸² Doktrinde Çiçek ise Vesika kapsamında adalet, katılım, güvenlik, dayanışma ve hukukun üstünlüğü gibi önemli ilkelerin önem kazandığını belirtmiştir.⁸³

Doktrinde Grote ve Röder, Vesika'nın İslam ülkelerinde Anayasa yapım sürecinde ihmal edilmesine rağmen, İslam dini açısından önemine dair tartışmaların devam ettiğini ileri sürmüştür.⁸⁴ Kamali ise iş birliği ve uyumun önemini gözetildiği Vesika ile yeni bir toplumun temelini atıldığını ve siyasi otorite, eşitlik, adalet ilkeleri, inanç özgürlüğü, mülkiyet hakkı gibi hususların ele alındığını belirtmiştir.⁸⁵ Avcı, Vesika'nın farklı din mensuplarının bir arada yaşamasına imkan vermesi ve Anayasa hukuku alanındaki ilk yazılı sözleşme örneklerinden biri olması yönüyle oldukça önemli bir tarihi belge olduğunu, ayrıca uygulaması kısa süren ilk Anayasa olarak kabul edilebileceğini ileri sürmüştür.⁸⁶ Buna karşın Demirci, Vesika'nın içeriği bağlamında geniş toprak ve insan kitesine cevap verebilecek esneklikte olduğunu ve İslam devleti tarafından iptal edilmediğini ifade etmiştir.⁸⁷

Doktrinde Saruhan, çeşitli inanç ve ırkların bir arada yaşadığı Medine'de düzenli, hukuka saygılı, bireylerin ve grupların haklarını koruyan genel bir çerçeve çizmek amacıyla yazılan Vesika'nın İslam'ın evrensel hak ve hukuka bakışının da bir yansıması olduğunu ileri sürmüştür.⁸⁸ Güngör/Acar ise Vesika'nın özgürlük, adalet ve merhameti içeren yönetim ilkelerinin Peygamber'in liderliğinde Vesika ile hayata geçirilmesinin mümkün olduğunu belirtmiştir.⁸⁹ Doktrinde Kocadağ, Vesika'nın İslam toplumunu düzenleyen maddelerinden yararlanarak İslam toplumunun sorunlarına çözüm bulunabileceğini ileri sürmüştür.⁹⁰ Arjomand ise dini çoğulculuğun yer aldığı Vesika'yı Medine Anayasası olarak isimlendirmiş ve Vesika'nın İslam devletinin siyasi niteliklerini şekillendirdiğini ifade etmiştir.⁹¹

Benzer şekilde Karaman, Vesika ile kamu hukuku bağlamında düzenleyici ve bağlayıcı kurallar getirildiğini, devlet iktidarının düzenlendiğini, genel anlamda yürütme ve yargı fonksiyonlarına dair hususların ele alındığını, farklı toplulukların tabi olacakları hukuku seçme konusunda serbest bırakıldığını ve bu doğrultuda yasama alanında da düzenleyici nitelikte hareket edildiğini, siyasi iktidarın ve bireylerin hak ve yükümlülüklerinin yer aldığını ileri sürmüştür. Yazar, anılan özellikleri açısından Vesika'nın ilk Anayasa ve başlı başına bir inkılap niteliğinde olduğunu vurgulamıştır.⁹²

Genel anlamda insanlık tarihinde ilk Anayasal belge olarak kabul edilen Magna Carta ile Medine Vesikası'nı yaşam, eğitim, mülkiyet, adil yargılanma, kendini savunma ve inanç özgürlüğü bağlamında karşılaştıran Yaman; söz konusu belgelerin kendi dönemlerine göre kişilere sağlanan hakların yazılı metne alınmasının oldukça önemli olduğunu vurgulamıştır. Yazar, Vesika kapsamında şehrin müşterek hayatını, savunmasını, güvenliğini, huzurunu ilgilendiren konularda kentte yaşayan farklı toplumsal kesimlerin ortak kararına riayet edilmiş, uygulamaların mutabakatla olmasına itina gösterildiğini ileri sürmüştür. Sonuç olarak yazar, Magna Carta'dan 593 yıl önce, Vesika kapsamında insanların huzurlu yaşamaları bağlamında verilen güvencelerin hayata geçirildiğini belirtmiştir.⁹³ Doktrinde Doğan/Turan da Vesika kapsamında ilahi bir irade ile sınırlandırılmış bir iktidar ve temel hak ve özgürlüklerin düzenlendiği maddelerden dolayı Vesika'nın Anayasacılık düşüncesi açısından bir ilk olduğunun kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.⁹⁴

Doktrinde Al-Hibri; 1787 yılında kabul edilmiş olan Amerikan Anayasası ile Vesika arasında farklı toplulukların uzlaşması bağlamında federalizm, inanç özgürlüğü, adalet ve eşitlik gibi Anayasal değerler bağlamında birçok ortak noktanın bulunduğunu ifade etmiştir. Yazar, ABD Anayasası'nı yazan Kurucu Babalar'ın (*Founding Fathers*) Vesika'dan doğrudan yararlandığına dair açık bir kanıt olmasa da İslami ilkelerle ABD Anayasası arasında birçok benzerlik olduğunu ileri sürmüştür.⁹⁵

SONUÇ

Antik Yunan, Roma, Orta Çağ ve Aydınlanma dönemlerinden modern zamanımıza kadar geline sürece Anayasacılık düşüncesinin gelişmesi oldukça önemli dönüm noktalarını barındırmaktadır. Modern dünyada Anayasacılık düşüncesinin siyasi iktidarın sınırlandırılması ve insan haklarının güvence altına alınması şeklinde iki temel işlevinin bulunduğu herhangi bir şüphe yoktur. Buna karşın iktidarın sınırlandırılmasının netice bakımından insan haklarına olumlu etkilerinin olacağına da söylemek mümkündür. Sonuç olarak Anayasacılık düşüncesinin temel amacının insan hak ve özgürlüklerini tanımlamak, korumak ve güvence altına almak olduğunu vurgulamak gerekir.

81 Doğan, vd., "Anayasa Hukuku Bağlamında Medine Vesikası", 91.

82 Yılmaz, "Medine Sözleşmesi" 245-255.

83 Çiçek, "Medine Vesikası", 240-241; Benzer görüş için bk. Ceylan, "Medine Vesikası" 487.

84 Rainer Grote vd., "Introduction", *Constitutionalism in Islamic Countries*, ed. Rainer Grote vd., (New York: Oxford University Press, 2012), 4.

85 Kamali, Mohammad Hashim, "Constitutionalism in Islamic Countries", *Constitutionalism in Islamic Countries*, ed. Rainer Grote, vd., (New York: Oxford University Press, 2012), 20.

86 Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 101.

87 Demirci, "Medine Vesikası", 269.

88 Merve Nur Saruhan, *Evrensel İnsan Hakları Açısından İslam'da Devlet Tebaa İlişkisi: Medine Toplumu Örneği* (İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 26.

89 Güngör vd., "İslam Toplumsal Sözleşmesi", 140.

90 Kocadağ, *Medine Vesikası*, 99.

91 Arjomand, "The Constitution of Medina", 571.

92 Karaman, *İslam Hukuku*, 158.

93 Yazar, yaşama hakkının Vesika'nın 39. maddesi bağlamında "haram, korunmuş, kan dökülmesi yasak alan" ilan edildiğini ifade etmiştir. Eğitim hakkı açısından Vesika ile her milletin kendi hukukunu uygulama, eğitimini yapma, dilini konuşma, dinini yaşama hakkı verildiğini, mülkiyet hakkının Vesika'nın 42, 46 ve 47. maddeleri kapsamında öngörüldüğünü belirtmiştir. Vesika'nın 13, 16, 22, 23, 25 ve 36. maddelerinin adil yargılanma ve kendini savunma hakkı bağlamında önem taşıdığını ileri sürmüştür. Son olarak inanç özgürlüğünün Vesika'nın 46 ve 47. maddeleri ile güvence altına alındığı belirtmiştir. Medine Vesikası ile Magna Carta'nın insan hakları bağlamında karşılaştırılması hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yaman, *Medine Vesikası*, 41-60.

94 Doğan, vd., "Anayasa Hukuku Bağlamında Medine Vesikası", 85.

95 Vesika ile ABD Anayasası arasındaki benzerliklere ilişkin değerlendirme için bk. Azizah Y. Al-Hibri, "Islamic and American Constitutional Law: Borrowing Possibilities or a History of Borrowing?", *Islamic and American Constitutional Law 1/2* (1999), 511-514.

Anayasalcılık düşüncesi bağlamında önem taşıyan ve gelişme sağlayan hukuki belgelerin insan haklarına katkısı bakımından ele alınması gerektiği ifade edilmelidir. Bu bağlamda özellikle insanlık tarihinde düzenlenen ve kabul edilen hukuki metinlerin içeriği de insan hakları bağlamında değerlendirilmelidir. Bilindiği üzere doktrinde tarihteki ilk Anayasal belge 1215 yılında İngiltere’de kabul edilen Magna Carta’dır. Magna Carta’nın özelliği İngiltere Kralı’nın iktidarının sınırlandırılması ve bazı insan haklarının Kral tarafından tanınması şeklinde bazı hususların kabul edilmiş olmasıdır. Söz konusu belge öncesi dönemlerde siyasi iktidarın sınırlandırılmasına veya insan haklarına ilişkin bazı görüşler ileri sürülmüş olsa da bizzat iktidar sahibi tarafından bu sınırlandırmaların ve hakların kabul edilmesi ve bunun bir misak şeklinde düzenlenmiş olması Anayasal belge özelliğini gündeme getirmiştir.

Doğrudan siyasi iktidar sahibi tarafından iktidarın sınırlandırılması ve insan haklarının kabul edilmiş olması Anayasalcılık düşüncesi açısından oldukça önem taşımaktadır. Buna karşın genel anlamda modern hukukta ilk Anayasal belge olarak kabul edilen Magna Carta’dan yaklaşık 600 yıl önce Medine’de Peygamber liderliğindeki Müslümanlar, Müşrik Arap ve Yahudi kabileleri arasında kabul edilen Medine Vesikası da insan haklarının tanınması ve güvence altına alınması bağlamında oldukça önemli bir dönüm noktası niteliğindedir.

Çalışma kapsamında ayrıntılı şekilde açıklandığı üzere Medine Vesikası, özellikle inanç özgürlüğü, suç ve cezaların şahsiliği, hukukun üstünlüğü ve yargı bağımsızlığı (Peygamber’in hakemliği) şeklinde Anayasalcılık düşüncesi bağlamında önemli olan hususları öngörmüştür. Vesika döneminde Medine bölgesinde Müşrik Arap ve Yahudi kabilelerinin iktidar sahibi olduğu da göz önüne alındığında hukuki uyumsuzluklarda Müslüman olan Peygamber’e gidilmesinin kabul edilmiş olması, iktidar dengesi bağlamında yargı bağımsızlığına dair bir düzenleme şeklinde kabul edilmelidir.

Vesika döneminde Medine’de Müslüman olmayan Araplar ile Yahudilerin nüfus bakımından çoğunlukta ve iktidar bağlamında baskın olmaları da göz önüne alındığında Magna Carta’dan yaklaşık 600 yıl önce inanç özgürlüğünün tanınmış ve kabul edilmiş olması Anayasalcılık düşüncesi kapsamında dikkat çekici bir adımdır. Antik dönemlerdeki pagan inançlar dâhil dinlerin ortaya çıkmasından modern zamana dek gelen süreçte meydana gelen inanç farklılıklarından kaynaklanan çatışmalar düşünüldüğünde Vesika döneminde uzlaşılan metinde inanç özgürlüğünün Vesika taraflarınca kabul edilmiş olmasının önemi daha net şekilde anlaşılacaktır. Bireylerin inanç özgürlüklerinin iktidar odakları karşısında güvence altına alınmış olması, Anayasalcılık düşüncesinin bir görünümü niteliğindedir. Vesika kapsamında inanç özgürlüğünü güvence altına alan 25. maddenin Anayasalcılık düşüncesi açısından Vesika’daki en önemli düzenleme olduğu kabul edilmelidir.

Vesika kapsamında, suç işleyen kişilerin öngörülen cezayla cezalandırılacağı ve suç işleyen kişilerin kimse tarafından korunmayacağı şeklindeki düzenlemeler de hukukun üstünlüğü açısından önem taşımaktadır. Özellikle Vesika kapsamında suç işleyen kişinin sadece kendine ve ailesine zarar vermiş olacağını belirten 25-b maddesi ile birini öldüren kişinin sadece kendini ve ailesini sorumluluk altına sokacağını ve bu sorumluluktan kaçmanın haksızlık olacağını düzenleyen 36-b maddesinin suçun şahsiliği ilkesi ile ilişkili olduğu belirtilmelidir.

Anayasalcılık düşüncesi açısından Vesika’nın devlet teşkilatı bağlamında yasama, yürütme ve yargı organlarının yetkilerinin sınırlandırılması ve modern hukukta kabul edilen tüm insan hak ve özgürlüklerini içermemesi açısından herhangi bir Anayasal öneminin bulunmadığı ileri sürülmesi halinde, tarihte Anayasal belge olarak kabul edilen metinlerin büyük çoğunluğunun tüm bu hususları içermediğini hatırlamak gerekir. Gerçekten de örneğin İngiliz tarihinde kabul edilen (Magna Carta, 1215 - The Petition of Rights, 1628 - Bill of Rights, 1688 - Crown and Parliament Recognition Act, 1689 - Act of Settlement vb.) metinler ele alındığında, bunların tüm insan hak ve özgürlüklerini düzenlemediği anlaşılmaktadır. Anayasalcılık düşüncesi kapsamında Anayasal belge özellikleri kabul edilen söz konusu metinler kabul edildikleri döneme göre değerlendirilmektedir. Kanaatimizce Medine Vesikası da bu bakış açısıyla ele alınmalı ve özellikle inanç özgürlüğü, hukukun üstünlüğü, suç ve cezaların şahsiliği ile yargı bağımsızlığı açısından içerdiği düzenlemelerden dolayı Anayasal bir belge olduğu kabul edilmelidir. Nitekim Vesika da Magna Carta ve diğer tarihi Anayasal belgeler gibi kabul edildiği döneme göre ele alınmalıdır.

Çalışma kapsamında değinildiği üzere Vesika’nın tarihteki ilk yazılı Anayasa olduğu ileri sürülmekte ise de kanaatimizce Vesika bir Anayasa metni değil, bir Anayasal belge niteliğindedir. Vesika’nın bir yazılı Anayasa olarak nitelendirilebilmesi için, 1787 yılında kabul edilen ABD Anayasası gibi devletin yasama, yürütme ve yargı organları ile insan hak ve özgürlüklerini tanıdığı ve güvence altına almış olması şarttır. Buna karşın her ne kadar Peygamber’in hakemliği bağlamında yargı yetkisine dair düzenleme içermekte ise de Vesika yasama ve yürütme yetkilerinin kullanılmasına ilişkin hükümleri barındırmamaktadır. Ayrıca Vesika ile kurumsal bir devletin kurulmuş olduğu da söylenememektedir. Nitekim Vesika bir Anayasa metninden ziyade, bir antlaşma niteliğine daha yakın durmaktadır. Buna karşın taraflar bir devlet olarak Vesika’ya katılmadığı için Vesika’nın bir konfederasyon kurduğu da söylenememektedir. Kanaatimizce Vesika’nın taraflarının birer topluluk olarak nitelendirilmesi de göz önüne alındığında Vesika ile öngörülen yönetim yapısının korporatif federal bir şehir devleti niteliğinde olduğu kabul edilmelidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declares that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

- Acar, Şerife Nur. *İslam Öncesi Medine Tarihi ve Kadının Yeri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Ağırakça, Ahmet. "Hz. Peygamber'in Döneminde Bir Yönetim Biçimi Var mıydı?". *Beyaz Tarih* (Erişim 14 Eylül 2023). <http://www.beyaztarih.com/islam-tarihi/hz-peygamberin-doneminde-bir-yonetim-bicimi-var-miydi>
- Akarsu, Murat. "Medine Sözleşmesi'nin Anayasallığı". *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi* 1/2 (2018), 420–428.
- Akgündüz, Ahmet. *Eski Anayasa Hukukumuz ve İslam Anayasası*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1989.
- Aktan, Coşkun Can - İkinci, Ahmet. "Anayasacılık Felsefesinin Temel Unsurları". *Anayasacılık*. haz. *Coşkun Can Aktan vd. İstanbul: On İki Levha Yayınları*, 2022, 1–13.
- Aktan, Coşkun Can - İkinci, Ahmet. "Anayasacılık Felsefesinin Evrimi". *Anayasacılık*. haz. *Coşkun Can Aktan vd. İstanbul: On İki Levha Yayınları*, 2022, 15–84.
- Akyüzoğlu, İlyas. "Medine Site Devletinin Sosyo-Politik Altyapısı". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 6/11 (2016), 200–232.
- Al-Hibri, Azizah Y. "Islamic and American Constitutional Law: Borrowing Possibilities or a History of Borrowing?". *Islamic and American Constitutional Law* 1/2 (1999), 492–527.
- Al-Isawi, Ahmed Hussein Mohammed. *Arapça Kaynaklara Göre Hz. Muhammed Döneminde Medine Yahudileri*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Allahdad, Abdulhakim. "Medine Vesikası ve Türkiye'de Vesikanın Ekseninde Yapılan Tartışmalar". 8. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi - Bildiriler Kitabı - IV*, İstanbul: 2020, 117–134.
- Arjomand, Said Amir. "The Constitution of Medina: A Sociolegal Interpretation of Muhammad's Acts of Foundation of the Umma". *International Journal of Middle Eastern Studies* 41/4 2009, 562–570.
- Armağan, Servet. "İlk Yazılı Anayasa: Medine Vesikası". *Siyer Vakfı* 109 (Erişim 15 Eylül 2023). <http://www.siyervakfi.org/dokuman/iman-sehri-medine/der-s-7-prof-dr-servet-armagan.pdf> (Armağan, Medine Vesikası)
- Armağan, Servet. *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Baskı, 2015.
- Açeken, İsmail Hakki. "İslam Tarihinde Birarada Yaşama Tecrübesi (Asr-ı Saadet ve Endülüs Örneği)". *İstem Dergisi* 7/14 (2009), 41–59.
- Avcı, Mustafa. *Türk Hukuk Tarihi*. Konya: Atlas Akademi Yayınevi, 8. Baskı, 2019.
- Ayengin, Tevhit. "İnsan Hakları Sözleşmelerinde Din ve Vicdan Hürriyeti". *İnsan Hakları ve Din Sempozyumu*. ed. Tevhit Ayengin vd. 101–113. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Ayengin, Tevhit. *İslam ve İnsan Hakları: Hukuki Temeller ve Çağdaş Yorumlar*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2007.
- Azimli, Mehmet, "Hicret Sonrasında Medine'de Meydana Gelen Bazı Olaylar Üzerine Mülahazalar". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 2008, 19–37.
- Berber, Emre. "Kabile Sistemi Ekseninde Medine Vesikası ve Yeni İslam Toplumunun Sosyo-Siyasal Niteliği". *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 7/26 2016, 461–492.
- Bulaç, Ali, "Medine Vesikası Hakkında Genel Bilgiler". *Birikim Dergisi* 38 (1992), 102–111.
- Ceylan, Yılmaz. "Medine Vesikası: 'Öteki'ne Tahammül mü Hoşgörü mü?". *EKEV Akademi Dergisi* 85 (2021), 483–498.
- Coşgun, Uygur. "Dünden Bugüne Anayasacılık". *Hukuk Gündemi Dergisi* 9 (2008), 95–102.
- Çebi, Sezgin Seymen. *Anayasacılık ve "Politik Olan"*. Ankara: Adalet Yayınları, 2021.
- Çelikkol, Yaşar. Hicri Birinci Yüzyılda Medine Şehri (Fiziki, Demografik, İdari, İktisadi ve Sosyal Yapısı). *Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, 1995.
- Çiçek, Nurdan. "Medine Vesikası Ekseninde İslam'ın Rolü: Hakem mi, Hâkim mi?". *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler IV* (Erişim 25 Ağustos 2023). <https://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerIV/158.pdf>
- Çil, Halit. "Bir Arada Yaşama Projesi Olarak Medine Vesikası ile Hz. Peygamber'in Farklılıkları Yönetme Becerisi". *Toplum-Birey İlişiminde Ortak Değerler ve Farklılıklar Cilt II*. haz. *Muhiddin Okumuşlar - Osman Zahid Çiğçi*. Konya: Türkiye İmam Hatipleri Vakfı Yayınları, 2020, 236–249.
- Demirci, Abdurrahman. "Batı Ansiklopedilerinde Hz. Muhammed'e Bakış (Risâletin Medine Dönemi)". *EKEV Akademi Dergisi* 22/73 (2018), 263–292.
- Demirci, Abdurrahman. "Medine Vesikası: Oluşum Süreci ve Zimmet Antlaşmalarına Etkisi". *İstem Dergisi* 10-19 (2012), 253–271.
- Demirel, Cumhur. "Kur'an'da Medine Ahalisi". *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 503–531.
- Doğan, Bayram - Turan, Mehmet. "Anayasa Hukuku Bağlamında Medine Vesikası". *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11/1 (2021), 69–96.
- El-Katip, Ahmet. *Çağdaş İslam Siyaset Sisteminde Anayasal Meşruiyet*. İstanbul: Mana Yayınları, 2013.
- Erdem, Mehmet. "Medine Vesikası'nın Maddelendirilme Şekli ve Türkçe Çevirileri Üzerine Bazı Mülahazalar". *The Journal of Academic Social Science Studies* 5/8 (2012), 525–542.
- Fendoğlu, Hasan. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000.
- Grabus, Merzuk. *Hız. Peygamber'in Mekke Müşrikleri Dışındaki Arap Kabileleri ile Münasebetleri (Medine Dönemi)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Grote, Rainer - Röder, Tilmann J., "Introduction". *Constitutionalism in Islamic Countries*. ed. Rainer Grote - Röder, Tilmann J., New York: Oxford University Press, 2012, 3–15.
- Güneş, Ahmet. "Medine Vesikasının İslam Hukuku Açısından Kaynak Değeri". *EKEV Akademi Dergisi* 12/34 (2008), 211–222.
- Güngör, Nurullah - Acar, Abdullah. "İslam Toplumsal Sözleşmesi Üzerine Diyalektik Bir Yaklaşım". *İslam Medeniyeti Dergisi* 6/46 (2020), 107–145.
- Hamidullah, Muhammed. Hemmam İbn Munebbih'in Sahifesi. çev. *Talat Koçyiğit*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Anayasa Hukuku*. çev. Vecdi Akyüz. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015 (Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*).
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2011 (Hamidullah, *İslam Peygamberi*).
- Hamidullah, Muhammed. *İslam'da Devlet İdaresi*. çev. Hamdi Aktaş. İstanbul: Beyan Yayınları, 1998 (Hamidullah, *İslam'da Devlet İdaresi*).
- Hamidullah, Muhammed. *Kur'an-ı Kerim Tarihi*. çev. Abdülaziz Hatip - Mahmud Kanık. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016 (Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim*).
- Hizmetli, Sabri. *İslam Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991.
- Hurç, Ramazan. "Hz. Muhammed'in Müşrikler ile Yaptığı Anlaşmalara Siyasal Bağlamda Bir Bakış". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (2001), 21–40.
- Kamali, Mohammad Hashim. "Constitutionalism in Islamic Countries". *Constitutionalism in Islamic Countries*. ed. Rainer Grote - Tilmann J. Röder. New York: Oxford University Press, 2012, 19–33.
- Karaman, Hayreddin. *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Cilt, 2017.

- Kaya, Osman. *Kur'an'ın Nüzulu Sürecinde Müslümanlarla Diğer Dini Gruplar Arasındaki İlişkilerin Kur'an'a Yansımaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.
- Kaya, Semih Batur. "Hukuk Devleti, Demokrasi ve Anayasacılık Ekseninde Anayasa Yargısı ve Yargısal Aktivizm". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19/3 (2015), 355–402.
- Kaynak, Işıl. *Hz. Muhammed Dönemi Medine Yahudileri ile İlişkiler (Rudolf Leszynsky'nin "Die Juden In Arabien Zur Zeit Mohammeds" Adlı Eseri Bağlamında)*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Kelebek, Mustafa. "İslam Hukuk Felsefesi Açısından Medine Vesikası". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (2000), 325–374.
- Keskin, Erdoğan. "Anayasacılık Bağlamında İslami Anayasacılık Kavramı ve Medine Vesikası". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 70/3 (2021), 957–990.
- Kılıç, Şahin. "Anayasal Bir Belge Olarak Medine Vesikası". *Ahmet Fevzi Kibar* (Erişim 15 Eylül 2023). <https://ahmetfevzikibar.com/anayasal-bir-belge-olarak-medine-vesikasi/>
- Kocadağ, Nagihan. *Hz. Peygamber Döneminde İslam ve Değerleri Medine Vesikasının Sosyolojik Analizi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Koyuncu, Mevlüt. "Medine Şehir Devleti". *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi* 11/2 (2009), 87–103.
- Köksal, Nermin. *Hz. Peygamber Dönemi Mekke'den Medine'ye Hicret Eden Muhacirler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Kutluay Çelik, Büşra. "Medine Site Devletine Giden Süreçte Hz. Peygamber'in Başarısında Rol Oynayan Siyasî ve Sosyal Faktörler: Seçici Yakınlık Kavramı Bağlamında Sosyolojik Bir Analiz". *İslami İlimler Dergisi* 17/2 (2022), 105–122.
- Küçükkesici, Mustafa. *Hz. Peygamber Döneminde Medine'nin Sosyal Yapısı*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- Maitikuurban, Aibibula. *Medinelilerin Ameli: Sosyolojik Bir Yaklaşım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- McIlwain, Charles Howard. *Constitutionalism - Ancient and Modern*. New York: Cornell University Press, 1947.
- Mezkit, Mesut. "Medine Sözleşmesi Temelli, Mekke Ruhunu Esas Alan Medeniyet Tasavvuru ve Yeni Türkiye". *Yeni Fikir Dergisi* 10/20 (2018), 7–23.
- Okıç, Tayyib. "İslamiyette İlk Nüfus Sayımı". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1958–1959), 11–20.
- Özbudun, Ergun. *Anayasacılık ve Demokrasi*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2019.
- Özkan, Mustafa. *Medine Vesikası*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Özkan, Mustafa. "Medine Vesikası". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 212–215 (Erişim 15 Eylül 2023). <https://islamansiklopedisi.org.tr/medine-vesikasi>
- Özkan, Zeynep. "Anayasa Hukukunda Bir Uzlaşma Metni Olarak Medine Vesikası". *Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 3/5 (2016), 37–48.
- Rahman, Hafizur. "An Evaluation of the Aqabah Pledges and the Charter of Medina to the Birth of Political Authority in Islamic Political Thought". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 9/5 (2020), 3379–3396.
- Saruhan, Merve Nur. *Evsensel İnsan Hakları Açısından İslam'da Devlet Tebaa İlişkisi: Medine Toplumu Örneği*. İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Şen, Murat. "Anayasal Belge Olarak Medine Sözleşmesi". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6/1-2 (1998), 555–609.
- Yaman, Ömer Faruk. *İnsan Hakları Perspektifinden Medine Vesikası ile Magna Carta'nın Karşılaştırılması*. Ankara: Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Yayla, Atilla. "Anayasacılık, Anayasal Demokrasi ve İdeolojiler". *Liberal Düşünce* 66 (2023), 13–22.
- Yılmaz, Hüseyin. "Medine Sözleşmesi Bağlamında Birlikte Yaşama Kültürü". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/1 (2021), 239–258.
- Zengin, Fethullah. *Medine'nin İslamlaşması*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Zuckert, Michael. "Natural Rights and Modern Constitutionalism". *Northwestern Journal of International Human Rights* 2/1 (2004).

EXTENDED SUMMARY

The doctrine of Constitutionalism means that the state is bound to a written or unwritten text that determines its establishment, structure, functioning, and the rights and responsibilities of its members and that this text is the superior norm. Constitutionalism is a system of thought that defends the rule of law, human rights, fundamental rights and freedoms, democracy, secularism, and separation of powers against the arbitrary and authoritarian rule of the state. There is no doubt that in the modern world, the idea of Constitutionalism has two basic functions: limiting political power and securing human rights. On the other hand, it is possible to say that limiting the power will ultimately have positive effects on human rights. The development of the idea of Constitutionalism in the period from Ancient Greece, Rome, the Middle Ages, and the Enlightenment to our modern day contains very important turning points. There is no doubt that in the modern world, the idea of Constitutionalism has two basic functions: limiting political power and securing human rights. On the other hand, it is possible to say that limiting the power will ultimately have positive effects on human rights. As a result, it should be emphasized that the main purpose of the idea of Constitutionalism is to define, protect, and secure human rights and freedoms.

The Charter of Medina is one of the most important documents in Islamic history. The historical importance of the Charter of Medina stems from its features in terms of Islamic history and Constitutional law. The Charter of Medina is a text prepared by the Prophet to ensure unity, peace, and justice between the Muslims, Jews, and polytheist Arabs living in the city during the time he migrated to Medina. It is claimed that the Charter of Medina is the first known written Constitution in history. This Charter includes a model in which people from different religions, cultures, and races can live together by recognizing their mutual rights and responsibilities. In addition, the Charter of Medina also has the characteristics of a social contract. A social contract is an agreement in which members of society transfer some of their rights to the state to live together and demand security and prosperity in return. In this sense, the Charter of Medina is a reflection of the life proposed by Islam. It is a document accepted to ensure unity, peace, and justice among people of different religions, cultures, and races living in the city after Muhammad, the Prophet of Islam, migrated to Medina. In general terms, the Charter of Medina outlines the establishment of a city-state among the Muslims, Jews, and polytheistic Arabs living in Medina. The Charter delineates the rights and responsibilities of the members of this state, emphasizing the autonomy of each group residing in Medina, ensuring freedom of religion and conscience, and affirming the right of individuals to make decisions according to their own traditions. Besides that the Charter embodies their own financial affairs, each group living in Medina showing respect, justice, cooperation, and solidarity towards each other, protecting each other's life, property, and honor, each group living in Medina supporting each other in case of war, providing security for those who want to make peace, defending together against attacks and every group living in Medina to support the Prophet Muhammad. The basic points are regulated such that Muhammad accepted that he was the arbitrator of this document and that it was prepared to gain the consent of Allah.

The Constitution regulates the functioning of the state and the distribution of powers. The Charter of Medina contains rules regarding the administrative, judicial, and military functioning of the city-state. In the Charter of Medina, the basic rights of the members of the city-state, such as life, property, religion, and conscience, were requested to be respected. In addition, people from different religions and cultures were allowed to live according to their own traditions. In the Charter of Medina, it is seen that the members of the city-state mutually transferred some of their rights to each other and to the Prophet. It is even claimed that the Charter of Medina is the first known written Constitution in history. The legal nature of the Charter of Medina is a treaty according to some writers, a contract according to some writers, and a Constitution according to some writers. In this context, it becomes important to examine the Charter of Medina in the context of Constitutional law and determine its characteristics as Constitution, Constitutional document, or social contract. In this study, the Constitutional nature of the Charter of Medina will be discussed in the context of Constitutional law.